

स्थानीय पाठ्यक्रम

हास्रो नौमूले

(कक्षा ७)

नौमूले गाउँपालिका

स्थानीय पाठ्यक्रम

२०८०

स्थानीय पाठ्यक्रम

२०८०

हास्त्रो नौमूले

आधारभूत तह (कक्षा-७)

तयार गर्ने

हिमालयन सिल्करोड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.

ललितपुर

विषय सूची

स्थानीय पाठ्यक्रम	१
स्थानीय पाठ्यक्रम परिचय	२-८
साधारण उद्देश्य	९
कक्षा-७ पाठ्यक्रम परिचय	१०
कक्षागत उद्देश्यहरू	११
हाम्रो नौमूले	१२
पाठ १-स्थानीय भूगोल	१३
पाठ २-स्थानीय इतिहास	१४
पाठ ३- जनसाङ्ख्यिक बनौट, समाज र जातजातिको अवस्था	१४-१५
पाठ ४-स्थानीय संस्कृतीहरू	१६
क) चाडपर्वहरू	
ख) लोक बाजाहरू	
ग) लोक भाकाहरू	
घ) जात्रा-मेलाहरू	
ड) चालचलन र लवाइ खवाइ	
पाठ ५- स्थानीय रीतिरिवाज र संस्कारहरू	१७-१८
क) जन्म, विवाह, व्रतवन्ध, पास्ती तथा मृत्यु संस्कार	
ख) धार्मिक तथा परम्परागत संस्कारहरू	
ग) कुसंस्कार र कुरितीहरू	
पाठ ६-राजनीतिक सामाजिक अवस्था र महत्वपूर्ण व्यक्तित्वहरू	१७-१८
पाठ ७-स्थानीय जनजीविका र अर्थतन्त्र	१९
पाठ ८-स्थानीय पर्यावरण	१९-२१
पाठ ९-जलवायु परिवर्तन र यसका कारणहरू	२१-२२
पाठ १०-प्राङ्गारिक तथा व्यावसायीक कृषि	२२-२३
क) तरकारी खेती	
ख) फलफूल खेती	
ग) लोकल कुखुरा पालन तथा पंक्षी पालन	
घ) बाखा पालन	
पाठ ११- हाम्रो भोजन र पाकशास्त्र	२३-२४

पाठ १२- वित्तीय साक्षरता र नौलो व्यवसाय	२४-२५
क) स्थानीय ज्ञान, सीप, प्रविधि	
ख) वित्तीय साक्षरता	
ग) नौलो व्यवसाय	
पाठ १३- सूचना प्रविधि र डिजिटल दुनियाँ	२५
पाठ १४-परम्परागत र प्राकृतिक उपचार विधि	२६-२७
पाठ १५- हाम्रा सम्पदाहरू र स्थानीय पर्यटन	२७-२८
क) ऐतिहासिक सम्पदा	
ख) प्राकृतिक सम्पदा	
ग) सांस्कृतिक सम्पदा	
पाठ १५-स्थानीय खेल र मनोरञ्जन	२९
सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया	३०
विद्यार्थी मूल्यांकन	३१
निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनसम्बन्धी अभिलेख प्रक्रिया	३२-३३
निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन अभिलेख फारम	३४
निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन अभिलेख फर्मको ढाँचा	३५
विद्यार्थी प्रगति विवरण	३६
सन्दर्भ सामग्री	३७
अनुसूचीहरू:	
अनुसूची १ गाउँपालिका स्तरिय अन्तरक्रिया कार्यक्रममा उपस्थितीको प्रतिलिपि र तस्विरहरू	३८-४४
अनुसूची २सुभाव सङ्कलन कार्यक्रमको उपस्थितीको प्रतिलिपि, माइन्युटको प्रतिलिपि र तस्विरहरू	४५-५१
अनुसूची ३ तथ्याङ्क संकलनमा संलग्न उत्तरदाताहरूको विवरण	५२

हाम्रो नौमूले

स्थानीय पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रम शीर्षक: हाम्रो नौमूले

पाठ्यक्रमको प्रकृति: सैद्धान्तिक र प्रयोगात्मक

पूर्णाङ्गक: १००

उत्तीर्णाङ्गक: ४०

तह : आधारभूत शिक्षा तह

पाठ्यभार : ५ घण्टा

पाठ्य घण्टा : १६० घण्टा

स्थानीय पाठ्यक्रम परिचय

नेपालमा शैक्षिक विकेन्द्रीकरणको अवधारणाको मर्म अनुसार वि.सं. २०४९ मा प्राथमिक पाठ्यक्रममा स्थानीय पाठ्यक्रमको व्यवस्था गरिएको भए तापनि त्यसलाई व्यापक तथा प्रभावकारी कार्यरूप दिन ढिलाई हुँदै आइरहेको थियो । नेपालको संविधान (२०७२) ले माध्यमिक तहसम्मको शिक्षासम्बन्धी अधिकार स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । सङ्घीय व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहको निर्वाचन भई अधिकार सम्पन्न स्थानीय सरकारले पहिलो कार्यकाल सम्पन्न गरी नयाँ निर्वाचन मार्फत् अर्को कार्यकालको शुरुवात भइसकेको छ । यस अवधिमा स्थानीय सरकारहरूले त्यस स्थानका सरकोकारवालाहरूको आवश्यकता र चाहना अनुसार स्थानीय विषयवस्तुलाई समावेश गरी उनीहरूकै सङ्गलग्नतामा स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण गरिरहेका छन् । यस्तो पाठ्यक्रमले विद्यार्थी सिकाईका लागि स्थानीय भाषा, संस्कृति, ज्ञान, कला, सिप, प्रविधि, जीविकोपार्जन तथा व्यवसायिक सम्भावनालाई विषयवस्तुका रूपमा समावेश गर्दछ । यसले स्थानीयतामा जोड दिन्छ । यसै अनुरूप नौमूले गाउँपालिकाद्वारा सार्वजनिक शिक्षालाई स्थानीय तहबाटै रूपान्तरण गर्न “हाम्रो नौमूले” नामक स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागु गरिएको छ ।

स्थानीय तहमा स्थानीय सरोकारवालाहरूको सहभागितामा स्थानीय आवश्यकता, चाहना अनुसारका विषयवस्तुहरू समावेश गरी यो स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको हो । यस पाठ्यक्रममा नौमूले गाउँपालिकाका कक्षा १ देखि ५ कक्षासम्मका विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो पुस्तौदेखि बस्तै आएको स्थानको विभिन्न पक्षहरूको रैथाने ज्ञान, सीप र धारणा दिने हिसाबले “हाम्रो नौमूले” नामकरण गरिएको छ । “हाम्रो नौमूले” पूर्ण रूपमा लागु हुन सकोस् भन्ने लक्ष्य लिई यस अन्तर्गत एकाइका विभिन्न क्षेत्रहरू नौमूले गाउँपालिकाको नामकरण, भू-बनौट, इतिहास, स्थानीय जातजाति, लोक जीवन, व्यक्तित्व र जनसङ्ख्या, स्थानीय विविध संस्कृति, प्रचलित स्थानीय संस्कारहरू, स्थानीय जनबोली, जन-श्रुती, स्थानीय कला, साहित्य र सम्पदा, स्थानीय पर्यावरण, जनजीविका, परम्परागत ज्ञान, सीप, प्रविधि, स्थानीय खेल र पर्यटन जस्ता विषयहरू समावेश गरिएका छन् । यस पाठ्यक्रमका माध्यमबाट सैद्धान्तिक ज्ञान मात्र नभई व्यावहारिक, खोजमूलक, प्रयोगात्मक रूपमा जीविकोपार्जनसँग प्रत्यक्ष जोडिएको व्यावहारिक शिक्षा दिनका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको छ । यसमा हाम्रो गौरवपूर्ण परम्परा, इतिहास र संस्कृतिबाट पाठ सिकी केही सामाजिक कुसंस्कार र कुरितीहरूको अन्त्य गरी नयाँ पुस्तामा सामाजिक सांस्कृतिक रूपान्तरण गर्न यस पाठ्यक्रमले सघाउ पुऱ्याउने छ । प्रत्येक क्षेत्रमा समावेश गरिएका पाठ शीर्षकहरूलाई कक्षा १ देखि कक्षा ५ सम्म पाँच शैक्षिक वर्षभित्र शिक्षण सिकाइ गराई आफ्नो स्थानमा रहेको विविध पक्षहरूको राम्रो पहिचान गराउने प्रयास गरिएको छ । यसमा परम्परागत शिक्षण विधिभन्दा बाल केन्द्रित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा जोड दिइएको छ । पाठ्यक्रमको विषयवस्तुको सैद्धान्तिक पक्षमा भन्दा पनि प्रयोगात्मक, अनुसन्धानमूलक र व्यावहारिक पक्षलाई बढी जोड दिइएको छ ।

नेपालमा विद्यालय शिक्षाका लागि तयार गरेको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०६३, २०७१ र २०७६ ले स्थानीय पाठ्यक्रमलाई लक्षित गरी पाठ्य घण्टा र पाठ्यभार तय गरेको छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले आधारभूत तह (कक्षा १-८) सम्म एक विषय स्थानीय पाठ्यक्रमको पठनपाठन गराउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । कक्षा १-८ सम्म साप्ताहिक ५ पाठ्यघण्टाका दरले वार्षिक १६० पाठ्यघण्टा र

कक्षा ४-८ सम्म साप्ताहिक ४ पाठ्यघण्टाका दरले वार्षिक १२८ पाठ्यघण्टा मातृभाषा/स्थानीय विषय समावेश गरिएको छ ।

गतिशीलता र लचकता:

पाठ्यक्रम गतिशील हुनु पर्दछ । कतिपय सुरुमा निर्माण भएका स्थानीय पाठ्यक्रम बढी महत्वाकांक्षी भएर बनाइएका हुन सक्दछन् । शिक्षण प्रक्रियामा जाँदा ती व्यावहारिक र उपलब्धिमूलक भएनन् भने विद्यालयले त्यसका विषयवस्तु परिवर्तन गर्न सक्दछ । उदाहरणका लागि कम्प्युटर साक्षरता र डिजिटल दुनियाँ विषयवस्तुका लागि साधन स्रोत र कम्प्युटर जान्ने जनशक्ति नभएका विद्यालयहरूमा भने तोकिएका विषयवस्तुहरू अपेक्षित पढाउन नसकिने हुन्छ । विद्यालय र कक्षा शिक्षकले यस्तो बेला विषयवस्तु परिवर्तन गर्ने निर्णय लिनु पर्दछ । विद्यार्थीको अगुवाईमा सामूहिक उद्यमशील परियोजनाहरू पनि शिक्षकको लगनशीलता र विद्यालयको स्रोत साधन जोहो गर्ने क्षमतामा भर पर्दछ । तय गरिएको स्थानीय पाठ्यक्रमलाई लागू गर्न गरिएको सबै खाले प्रयत्नहरू असफल हुने भएपश्चात् मात्र त्यस्तो विषयवस्तु परिवर्तन गर्ने निर्णयमा पुग्नु पर्दछ । त्यसैले पाठ्यपुस्तकका विषयहरू रणनीतिक उद्देश्य राख्ने भए तापनि स्थानीय परिवेशमा र अभ्य विद्यालयको आफ्नो विशिष्ट परिवेशअनुसार लचकदार पनि बनाउन आवश्यक छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहको सबै स्थानमा हुबहु हुनु पर्दछ भन्ने छैन । स्थानीय तहमा बनाइएको यो पाठ्यक्रमका आम विषय सबै विद्यालयलाई मिल्ने गरी तय गरिएको छ । यो पाठ्यक्रम पूरै स्थानीय तहका लागि भएकाले विद्यालयको अवस्था हेरी व्यावसायिक र सीपमूलक विषय पनि यसमा समावेश हुन सकोस् भन्ने उद्देश्य राखिएको छ । तर यो विषय विद्यालयको परिस्थितिमा भर पर्दछ । उदाहरणका लागि कुनै विद्यालय बजार क्षेत्रको नजिक छ, तर पिउने पानीकै समस्या छ, भने त्यहाँ तरकारी खेतीबारे पढाउन खोज्नु अनुपयुक्त हुन्छ । त्यस्तो ठाउँमा सिलाइबुनाइ या इलेक्ट्रोनिक जस्ता विषयवस्तु उपयुक्त हुन सक्दछ । त्यसैले पानी पर्याप्त भएको र विद्यालयसँग कृषियोग्य जमिनमा सहज पहुँच छ, भने तरकारी खेतीलाई पनि स्थानीय पाठ्यक्रमको विषयवस्तुमा समावेश गर्नु बढी उपयुक्त हुन्छ । अभ्य यस्तो विषयवस्तुलाई स्थानीय र वात्य बजारलाई दृष्टिगत गर्न सकिएमा स्थानीय तहबाटै समृद्धिको अभियानसँग पनि जोड्न सकिन्छ । यसले जनताको पोषण र जनजीविकामा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ ।

बाँस प्र्याप्त भएको स्थानमा बाँसका सामानहरू बनाउने विषयवस्तु, फलफूलको सम्भावना भएको ठाउँमा नर्सरी निर्माणका विषयवस्तु र अभ्य कतिपय स्थानमा कुखुरापालन, बाखापालनजस्ता विषयवस्तु पनि समावेश गर्न सकिन्छ । यसका लागि बिउ पुँजी, औजार, प्रविधि, सामूहिक व्यवस्थापन, परियोजना स्थल छनौट, बजार प्रबन्ध आदि गर्न विद्यालय प्रशासन, शिक्षक र अविभावक सबैले संयुक्त रूपमा व्यवस्थापकीय तथा उत्प्रेरक भूमिकाको कार्य गर्नु पर्दछ । स्थानीय पाठ्यक्रममा यस्ता विषयवस्तु समावेश गर्न र त्यसलाई परियोजनाका रूपमा विकास गर्न सामूहिक कार्यशैली र लगनशीलता आवश्यक हुन्छ । यसका लागि स्थानीय पाठ्यक्रमको विषय क्षेत्र कार्यान्वयनको पाटोलाई अभ्य विशिष्टीकरण र विस्तृतीकरण गर्दै जानु पर्दछ ।

शिक्षण विधि:

स्थानीय पाठ्यक्रममा शिक्षक व्याख्यान विधिलाई कम जोड दिइएको छ । यसमा विद्यार्थी केन्द्रित सिकाई विधि अवलम्बन गरी छलफल, प्रश्नोत्तर, अवलोकन, दृश्यावलोकन, विषयवस्तु मन्थन, भूमिका अभिनय, प्रदर्शन, अध्ययन भ्रमण, अभ्यास आदि विधिलाई विशेष ध्यान दिइएको छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रमका लागि तह अनुरूप शिक्षण सिकाई विधिलाई अवलम्बन गर्नु पर्दछ । सिकाई सहजीकरणका लागि तल्लो कक्षामा प्रदर्शन, अभिनय, भ्रमण अवलोकन, समस्या समाधान आदि विधिलाई ध्यान दिइनु पर्दछ भने माथिल्लो कक्षामा व्याख्यात्मक, छलफल, घटना खोज विधि, परियोजना विधि, शोधोन्मुख विधिलाई बढी जोड दिइएको छ ।

कतिपय अवलोकन गर्न सकिने परियोजनात्मक विधि कक्षा १ देखि ३ सम्म पनि सिकाईका लागि उपयुक्त हुन सक्छ । जस्तैः पातको सोलीमा माटो राखी विड उमार्ने । मस्तिष्क मन्थन विधिलाई चरणबद्ध रचनात्मक ढंगले गर्न सकेका सिकाई सहज र दिगो पनि हुन्छ । यो माथिल्लो कक्षाका लागि बढी उपयुक्त हुन्छ । पाठ्यक्रमका कतिपय विषयवस्तुमा ‘भनेर सिक्ने भन्दा देखेर सिक्नेर देखेर सिक्नेभन्दा गरेर सिक्ने’ दिगो सिकाई पद्धतिलाई जोड दिन खोजिएको छ ।

भ्रमण अवलोकन विधि सबै कक्षाका लागि आवश्यक छ । यसलाई केवल भ्रमणका लागि मात्र नलिई तथ्यहरूको सङ्कलन, विश्लेषण र लेखन गर्ने गरी सञ्चालन गर्नु पर्दछ । मस्तिष्क मन्थन विधि समस्यालाई समाधान गर्न, गहिरो गरी बुझ्न र सिकाई गर्न मद्दत गर्दछ । यो एकल र सामूहिक दुबै तवरले गर्न सकिन्छ । यसमा शिक्षकले विषयवस्तु र समस्यालाई अगाडी सारी सहजकर्ताको भूमिका खेल्नु पर्दछ । जिग्सअ विधि सिकाईका लागि अर्को प्रभावकारी विधि हो । यसमा विज्ञ समूह र मातृ समूह तयार गरी सिकाई आदान प्रदान हुन्छ । समान सोच भएका दुई जनाको जोडी बनाई उनीहरूको सिकाई आदान प्रदान गर्ने अर्को प्रभावकारी विधि हो । स्थानीय पाठ्यक्रम अनुरूप शिक्षकले सिकाई सहजीकरणका लागि विषयवस्तु र कक्षाको तह हेरी विभिन्न विधिको प्रयोग गर्न सक्छन् ।

स्थानीय अन्वेषणात्मक सोधखोज विधिलाई यस पाठ्यक्रममा लागू गर्न खोजिएको छ । कक्षा कोठा, विषयवस्तु र शिक्षण विधिलाई सम्भव भएसम्म अपाङ्गमैत्री बनाउन ध्यान दिनु पर्दछ । दलित, जनजाति, छात्रा, अल्पसङ्ख्यक आदिको समावेशीकरणको पक्षलाई विशेष ध्यान दिइनु पर्दछ । स्थानीय खेलहरू पनि अपाङ्गमैत्री र समावेशी बनाउने प्रयास गर्नु पर्दछ । नौमूले गाउँपालिकामा ४७७ जना अपाङ्गता भएका मध्ये बालबालिका सङ्ख्या पुगनपुग आधा हुने भएकाले उनीहरूको अप्लायारो र चासोलाई पनि सम्बोधन गर्नु पर्दछ । यसमा कक्षा शिक्षकले नै बालबालिकाको अपाङ्गताको स्थीति हेरी व्यावहारिक निर्णय लिनु पर्दछ ।

विद्यालयमा लामो विदा हुँदा विद्यार्थीलाई बोभिलो गृहकार्यभन्दा सिर्जनात्मक परियोजनाका कार्यलाई बढी प्राथमिकता दिइएको छ । यसमा उनीहरूलाई घर, परिवार तथा समुदायको काम, वातावरण, कृषि र अन्य जनजीविकाको कार्यसँग जोडेर गृहकार्यहरू दिनु पर्दछ । शिक्षण सिकाइलाई कक्षा कोठाभन्दा

बाहिर साथीभाइ, परिवार र समुदायसँग जोडेर सिक्ने तरिका बढी उपयुक्त हुन्छ । जस्तैः खाना बनाउने, सिलाइबुनाइ, तरकारी रोप्ने, नयाँ विरुवा रोप्ने, गमलामा फूल रोप्ने, सानो नसरी बनाउने आदि ।

शिक्षण प्रक्रियालाई मूल्याङ्कन र मूल्याङ्कनलाई शिक्षणमा सुधार गर्ने गरी अगि बढाउनु पर्दछ । यसमा विद्यार्थीलाई प्राप्ताङ्कभन्दा चाहिएको कुरा सिक्यो या सिकेन भनी विशेष ध्यान दिइन्छ । कमजोर या नसिकेको विद्यार्थीलाई छुटौटै विशेष ध्यान दिई सिकाउनु पर्दछ । त्यसमा शिक्षकका साथै सिकिसकेका विद्यार्थीलाई नसिकेका विद्यार्थीलाई सिकाउने भूमिकामा लगाउँदा सिकाई बढी प्रभावकारी हुन्छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रमको समष्टिगत पक्षः

नौमूले गाउँपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रममा वित्तीय साक्षरता, डिजिटल वा कम्प्युटर साक्षरता र नौलो व्यवसायिकता, उद्यमशीलता जस्ता राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिस्पर्धामा महत्व राख्ने विषयवस्तुहरू राखिएको छ । स्थानीय पाठ्यक्रममा यो किन जरूरी पन्थो भन्ने प्रश्न आउन सक्छ । राजधानी र केही सहरी क्षेत्रका निजी विद्यालयहरूले कम्प्युटर, भाषा (अङ्ग्रेजीबाहेक अरूपनि) र सरकारले तोकेको भन्दा थप पाठ्यक्रम बनाई आफ्नो विद्यालय र यसको उत्पादन उत्कृष्ट भएको प्रमाणित गर्न खोजिरहेका छन् । यसले हुने र नहुनेका बीचमा दुई खाले शिक्षा, दुई खाले उत्पादन र दुई खाले रोजगारीको अवस्था सिर्जना गरिदिएको छ । निश्चय नै गाउँ र सरकारी विद्यालयमा पढ्ने विद्यार्थीहरूमा समाज र संस्कृतिलाई बुझ्ने चेतना अझै कमजोर भइसकेको छैन । समस्या कहाँ छ भने उसले प्राप्त गरेको शिक्षाले न उसलाई अगाडिका लागि अध्ययनको बाटो दिन्छ न त अहिलेको बजार मागअनुसारको क्षमता प्रदान गर्दछ । आफूले गर्न सक्ने पेशा र उद्यमशीलताप्रति पिठ फर्काएर त्यो युवा प्राप्त शिक्षाबाट समाजको चेतना बन्ने स्वप्नमा उल्टो बाटो हिँडिरहेको छ । यस्तो अवस्थामा स्थानीय पाठ्यक्रममा समावेश गरिएको वित्तीय साक्षरता, नौलो उद्यमशीलता, व्यवसायिक शिक्षा, डिजिटल साक्षरता आदिले के गर्ने भनी रुमल्लिएको युवालाई अगाडिको बाटो देखाउन मद्दत गर्दछ । यो त कतै टाढाबाट आइरहेको जहाजको मस्तुलमा बलिरहेको लालटिनजस्तै हो ।

त्यसैले स्थानीय कला, साहित्य, भूगोल, इतिहास जानेको विद्यार्थीले आफू जिउने बाटो चिनेर प्रतिस्पर्धी संसारमा सङ्घर्ष गरी अगि बढ्न सकोस् भन्ने उद्देश्यले उपरोक्त विषयवस्तु अगि सारिएको हो । यसमा संसारलाई सोच्दै स्थानीय स्तरमा काम गर्ने (*Think globally, act locally*) सोच प्रतिविम्बित भएको छ ।

यसमा विस्तृत विषयका साथै सम्भावित पाठ शीर्षकलाई पनि राखिएको छ । स्थानीय परिस्थिति हेरी त्यसलाई अवलम्बन गर्न लचिलो बनाइएको छ । पाठ्यपुस्तक नै बनाउने चरणमा भने यसलाई निश्चित गरेर जानु पर्दछ ।

विषयवस्तुको विविधता, फैलावट र गहिराइ बीच सन्तुलनः

स्थानीय पाठ्यक्रमलाई एकै खालको विषय जस्तो कला संस्कृति, कुनै एक व्यवसाय या जनजीविकामा मात्र केन्द्रित पनि गर्ने गरिन्छ । तर यहाँ नौमूले गाउँपालिकाका विद्यार्थी भाइबहिनीहरू स्थानीय ज्ञान सिप भएको बहुप्रतिभाशाली, नयाँ परिवेश बुझ्न सक्ने स्मार्ट र गरिखाने हुन सकुन् भन्ने उद्देश्यले स्थानीय पाठ्यक्रममा विविध विषयवस्तुहरूलाई समावेश गरिएको छ ।

विषयवस्तुको विविधतासँगै त्यसको फैलावट र गहिराई बीच सन्तुलन कायम गरिएको छ । सानोबाट ठुलो कक्षा अनुसार क्रमशः विषयवस्तुलाई गाउँ, ठाउँ, स्थानीय तह, क्षेत्र, जिल्ला र कर्णाली प्रदेश तहमा समेत भौगोलिक क्षेत्रमा विस्तार र विविधीकरण भएको छ । उदाहरणका लागि सानो कक्षामा बालबालिका हुँकेको ठाउँको भूगोल, अलि माथिल्लो कक्षामा वडा हुँदै पालिका, फेरी जिल्ला र प्रदेशको भूगोल र यसका आयामहरूबारे जानकारी दिने गरी पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ ।

विद्यालय शिक्षामा कम्प्युटर र प्राविधिक शिक्षाको पाठ्यक्रम छुटौटै भए तापनि यसमा कम्प्युटर र डिजिटल शिक्षालाई पाठ्य सामग्रीका रूपमा राखिएको छ । यसले एक अर्कालाई परिपुरण र पुनःताजगी गर्दछ । पेन्टिङ, टाइपिङ, आइटीका विश्वव्यापी नयाँ सन्दर्भहरू, एक्सलबाट डायग्रामहरू बनाउने, युट्युब र गुगलमार्फत् शैक्षिक सामग्री अध्ययन गर्ने जस्ता विषयहरू सिक्न सक्दा विद्यार्थीहरूलाई थप फाइदा नै पुर्दछ । स्थानीय पाठ्यक्रम परम्परागत र नयाँ कुरा दुवैको सङ्गाम होस् भनेर यो पाठ्यवस्तु समावेश गरिएको हो । यो विरोधाभासपूर्ण हुँदैन । विद्यार्थीहरूले सिकिसकेका भए या शिक्षक र कम्प्युटर नै नहुने अवस्था भए यसलाई स्थानीय विद्यालयले अवस्था हेरी पाठ्यवस्तु पुन संयोजन गर्न सक्नेछन् ।

नौमूले गाउँपालिकामा स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता किन ?

- स्थानीय पेशा, व्यापार र व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गरी शिक्षालाई गरी खाने, व्यावहारिक र उत्पादनमुखी बनाउन ।
- केन्द्रीय पाठ्यक्रम वैज्ञानिक र विस्तृत भए तापनि स्थानीय विषयवस्तु, भावना र आवश्यकतालाई समेट्न सकेका हुँदैनन् । थिंक ग्लोबली र एक्ट लोकलीभन्ने सोचअनुसार ग्रामीण क्षेत्र तथा स्थानीय तहहरूको विकास गर्न स्थानीय पाठ्यक्रम र शिक्षा आवश्यक छ ।
- स्थानीय भूगोल, इतिहास, कला, साहित्य आदिबारे नयाँ पुस्ताले जानकारी राख्न आवश्यक छ । आफ्नो धरातल विर्सिएर हाम्रा बालबालिका सामाजिक र योग्य मानिस बन्न सक्दैनन् ।
- विभिन्न क्षेत्रको स्थानीय ज्ञानले ऐतिहासिक, धार्मिक महत्त्वका स्थानीय सम्पदाहरूको संरक्षण र सम्वर्द्धन तथा कला संस्कृतिको उत्थान र विकास गर्न मद्दत पुग्दछ ।
- बजारीकरणले स्थानीय उत्पादन र स्रोत साधनलाई पूर्ण रूपमा पराधीन बनाउँदै गएकाले बजारसँग स्थानीय उत्पादन र स्रोत साधनको अधिकतम परिचालन गरी दोहोरो सम्बन्ध स्थापना गर्न आवश्यक छ ।
- एक गाउँ एक उत्पादन र समृद्धि तलबाट जस्ता सोचलाई कार्यरूप दिन स्थानीय पाठ्यक्रम र शिक्षा आवश्यक छ ।
- हाम्रा बालबालिका आत्मनिर्भर, आफै केही गरीखाने तथा श्रम र पेशाप्रति सम्मान गर्न सक्ने नागरिक बनाउन स्थानीय पाठ्यक्रम आवश्यक छ ।
- स्थानीयतालाई प्रदेशको पहिचान र सम्भावनासँग जोडी राष्ट्रिय एकीकृत भावमा एक सक्षम, दक्ष र समृद्ध नागरिक तयार गर्न ।

“हाम्रो नौमूले” शीर्षक किन ?

हाम्रो नौमूले गाउँपालिकामा भौगोलिक विशिष्टता, गौरवपूर्ण इतिहास, परम्परा र संस्कृति रहेका छन् । इतिहासको समयक्रममा पछौटेपन र अविकासको शिकार हुन पुगेको यो क्षेत्र पछिल्लो अवधिमा विस्तारै विकासको मूल प्रवाहमा आउन थालेको छ ।

यो गाउँपालिका तत्कालिन ७ वटा गा.वि.स.हरू नौमूले, चौराठा, द्वारी, बालुवाटार, सल्लेरी, तोली र कालिका मिलेर बनेको छ । यस गाउँपालिकाको केन्द्र नौमूले बजार लोहोरे खालाको छेउमा रहेको सानो रमणीय उत्पादनशील फाँटमा अवस्थित छ । यो क्षेत्रकै महत्वपूर्ण धार्मिक र प्राकृतिक स्थल नौमूलबाट यो पालिकाको नामकरण हुन गएको छ । यो पालिका दैलेख जिल्लाको उत्तर पूर्वी भूभागमा अवस्थित छ । यस गाउँपालिकाको उत्तरमा कालिकोट, पूर्वमा जाजरकोट, पश्चिम दक्षिणमा नारायण नगरपालिका, दक्षिणमा भगवतीमाई गाउँपालिका, पश्चिममा महावु गाउँपालिकासँग सिमा जोडिएको छ ।

यो गाउँपालिकाको क्षेत्रफल २२८.८९ वर्ग कि.मि. रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार नौमूले गाउँपालिकाको कुल जनसङ्ख्या २०५८९ रहेको छ, जसमा पुरुष १००३२ र महिला १०५५७ रहेको छ । विविधतायुक्त बसोबास भएको यस गाउँपालिकामा बाहुन, क्षेत्री, जनजाति, दलित, ठकुरी र अल्पसङ्ख्यकहरूको बसोबास रहेको छ । यस गाउँपालिकामा तोली, नौमूले, कालिका, द्वारी, बालुवाटार क्षेत्रमा जनजातिको घना वस्ती रहेको छ ।

नौ वटा मूल भएको नौमूले, द्वारी भरना, तोली गुफा, तिनचुले हिमाल, मालिका बासुकी धारा, बासुकी गुफा, भुसु गुफा यो क्षेत्रका महत्वपूर्ण धार्मिक र प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलहरू हुन् । यस गाउँपालिकाको कुल कृषि भूमि २९.८२ प्रतिशत रहेको छ, जसमा लोहोरे नदी किनारमा केही दोमट बलौटे उत्पादनशील फाँटहरू रहेका छन् भने अन्य भूगागमा लेकाली उत्पादनशील माटो पाइन्छ । यहाँ नदी किनारमा ९८० मिटर देखि शुरु हुने न्यानो उपोष्ण कृषि फाँटहरू र उचाइ बढ्दै जाँदा ४१६८ मिटरसम्म समशितोष्ण हावापानीका क्षेत्रहरू पनि रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा करिव १३८.१४ वर्ग कि.मि. वन क्षेत्र र २२.१३ वर्ग कि.मि. घाँसे क्षेत्र रहेको छ । यो कालीकोट र जाजरकोटको सिमा क्षेत्रमा घना रूपमा विस्तार भएको पाइन्छ । यहाँको वन जैविक विविधताले भरिपूर्ण मानिन्छ । यहाँको वनमा साल, सिसौ, जामुन, सल्लो, कटुस, उत्तिस देखि दुर्लभ दियार सम्मका वनस्पति पाइन्छन् । गैरकाष्ठ वन पैदावारमा टिमुर, कटुकी, चिराइतो, पदमचाल, पाखनवेद आदि जडीबुटीहरूका साथै वन्यजन्तुमा अति दुर्लभ रेड पाण्डादेखि बैंदेल, चितुवा, स्याल, वन विरालो, भालु, कस्तुरी मृग समेत पाइने गरेको छ । यस गाउँपालिकामा कर्णाली प्रदेशकै सबैभन्दा पहिलो केन्द्रीय लाइनमा जोडिने २ वटा जलविद्युत आयोजनाहरू: द्वारी जलविद्युत आयोजना र पदमखोला जलविद्युत आयोजना सफलतापूर्ण सञ्चालनमा आएका छन् भने र अपर लोहोरे जलविद्युत आयोजना निर्माणाधिन अवस्थामा रहेको छ । कर्णाली प्रदेशमा करिव ८ मेगावाट उत्पादन भएकोमा त्यसको अधिकांश हिस्सा नौमूले गाउँपालिकाको हुनु गौरवपूर्ण विषय हो । यहाँको चट्टानमा दुर्मालिन, काइनाइट र अन्य रत्नपत्थरहरू पाइएका छन् । यसैले यो गाउँपालिका जल, जंगल र जमिन तिनै दृष्टिकोणले धनी मान्न सकिन्छ ।

विकास र प्रगतिशील परिवर्तनको संघारमा रहेको यस गाउँपालिकाको थप प्रगति र उन्नतीका लागि स्थानीय पाठ्यक्रमले महत्वपूर्ण भूमिका खेल सक्दछ । स्थानीय भाषिक र जातीय विविधता, प्राकृतिक स्रोत साधन, उब्जाउ जमिन, वनसम्पदा र खानीलगायत महत्वपूर्ण पर्यटकीय र धार्मिक स्थलहरू भएको यस गाउँपालिकामा ‘हाम्रो नौमूले’ शीर्षकमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने विषयले अहम् महत्व राख्दछ ।

स्थानीय पाठ्यक्रमको सामाजिक आर्थिक पक्षः

हामीले हाम्रो इतिहास, भूगोल, भाषा, संस्कृतिप्रति गौरववोध गर्नु पर्दछ । यी मानव समाजको विकासक्रममा विकसित अवयवहरू हुन् । तर यी सबै गौरवपूर्ण थिए र हुन्छन् भन्ने कदापि होइन । मानव इतिहासमा प्राकृतिक जीविकोपार्जनको युगमा विकसित संस्कृति र परम्पराहरू बढी न्यायोचित र समतामूखी देखिन्छन् । तर त्यहाँ पनि वैज्ञानिक सोचको अभावका कारण अन्धविश्वास थियो । दासयुग र सामन्तवादमा मानिस बढी हिस्क, स्तुतीगानमा रमाउने र अति असमान भू-स्वामित्वका कारण बढी शोषणयुक्त थियो । पुँजीवादले प्रविधि र पुँजीको विकासका कारण उत्पादक शक्तिको विकास, उत्पादन वृद्धि र व्यापार विविधिकरण जस्ता सकारात्मक विषयहरू ल्याए तापनि नाफा र पुँजीको अति केन्द्रीकरणका कारण आर्थिक विभेद चुलिएको छ । यो वर्गबीचमात्र होइन सहर र गाउँ, विकसित र विकासोन्मुख देशबीच पनि उत्तिकै मुखरित छ । मानव विकासको प्रक्रियामा इतिहासका सही र गौरवपूर्ण परम्परालाई मानिसले अगि बढाउदै जान्छ । ती मानव समाजले विकास गरेका सामाजिक सम्पत्तिहरू हुन् । तर समाजलाई उन्नत र विकसित बनाउन अन्धविश्वास, कुरीति, कुसंस्कार चिर्दे जानु पर्दछ र सकारात्मक पक्षहरूलाई संरक्षण र सम्बद्धन गर्दै जानु पर्दछ । स्थानीय पाठ्यक्रमले जातीय र लैङ्गिक विभेद, छुवाछुतजस्ता कुप्रथालाई हटाउन मद्दत गर्नु पर्दछ ।

हाम्रो कतिपय संस्कारले श्रम गर्ने परम्परालाई हेयका रूपमा हेरेको छ । हुन त वेदमा कृषिलाई उत्तम पेशा मानिएको छ । वेद लेखनका केही खण्डहरू मानिस प्राकृतिक उत्पादनको अवस्थामै रहेको बेला लेखिएको मानिन्छ । तर पछि दास र सामन्तवादले श्रम गर्नेलाई तल्लो जाति बनाइदियो । विचौलिया अर्थतन्त्रको दबदवासँगै कृषिपेशा गर्नेलाई दोस्रो दर्जाको पेशा ठान्न थालियो । यो दलाल पुँजीवादसँग जन्मिएको क्लर्क शिक्षा पद्धतिले दिएको नकारात्मक योगदान हो । नेपालको संविधानले सुनिश्चित गरेको समाजवादोन्मुख समाज निर्माण गर्न गरिखाने शिक्षाको विकास अनिवार्य शर्त हो ।

त्यसैले समाजवादोन्मुख समाज निर्माणका लागि प्रगतिशील र उच्चमशील पुँजीवादको विकास आवश्यक हुन्छ । यसले उत्पादक शक्तिलाई बढावा दिन्छ र उत्पादनमा वृद्धि गर्दछ । बढीभन्दा बढी उच्चमी र मेहनती हातहरूले व्यवसाय गर्दा समृद्धि तलबाट निर्माण हुन्छ र यो समतामूखी पनि हुन्छ । यसका लागि हामीले विद्यार्थीलाई विद्यालय शिक्षादेखि नै मानसिक र शारीरिक हिसावले दक्ष पार्नु पर्दछ ।

उदाहरणका लागि कलिला विद्यार्थीले स्थानीय पाठ्यक्रमअन्तर्गत सामुहिक तरकारी खेतीको योजना बनाउँदछन् । टोली नेतालाई कम्पोष्ट मल बनाउने जिम्मा छ । भदौ १५ देखि ३० गतेसम्म श्यामको वेर्ना तयार गर्ने जिम्मा छ । असोज १-२० गतेसम्म सिताले बारी खनेर तयार गर्ने र असोज १५-२० गतेसम्म रिताको विरुवा सार्ने जिम्मा छ । त्यस्तै अर्कोको पार्नी भराउने र सिंचाइ गर्ने, गोद्दने आदि जिम्मा छ । पुरुष महिला सबै जातिले काम बाँडेर गरेका छन् । यसले परियोजना सामुहिक ढङ्गले गर्ने तरिका सिकाउँदछ । उत्पादित तरकारी केही आफै प्रयोग गरेर पोषणयुक्त खाना उनीहरूले प्राप्त गर्दछन् । त्यसमाथि केही बेचेर स-सानो खर्च पनि जोहो हुन्छ । तर यसबाट उनीहरूले सिकेको जो अनुभव हो त्यसले भविष्यका दिनमा म केही आफै गर्न सक्छ भन्ने आत्मविश्वास जगाई दिन्छ । ‘हाम्रो नौमूले’ नामक यस स्थानीय पाठ्यक्रमले पनि हाम्रा बालबालिका, समाज र देशलाई रूपान्तरण गर्न सक्दछ ।

साधारण उद्देश्यः

हाम्रो नौमूले पाठ्यक्रममा तय गरिएका विषयहरूको शिक्षण सिकाइपछि विद्यार्थीहरू निम्नलिखित कुराहरूमा सक्षम हुनेछन् :

- १) नौमूले गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति, भु-बनौटबारे व्याख्या गर्ने ।
- २) स्थानीय इतिहासबारे वर्णन गर्ने ।
- ३) स्थानीय जनसाइंसियक अवस्था जातजातिको अवस्थाबारे विवरण प्रस्तुत गर्ने ।
- ४) स्थानीय विविध संस्कृति र संस्कारको सबल पक्ष सहित यसको महत्त्व दर्शाउन र कतिपय कुसंस्कारहरू सुधारको आवश्यकताबारे बताउन ।
- ५) स्थानीय कला साहित्यका बारेमा आधारभूत जानकारी हासिल गर्ने ।
- ६) महत्त्वपूर्ण स्थानीय अभिलेखहरू र तिनको महत्त्व बताउन ।
- ७) स्थानीय ज्ञान, सीप, प्रविधिको पहिचान गरी त्यसको महत्त्व दर्शाउन ।
- ८) स्थानीय परम्परागत तथा प्राकृतिक उपचार विधि प्रयोगमा ल्याउन ।
- ९) स्थानीय प्राङ्गारिक खाद्य पदार्थको पोषण महत्त्वबारे बताउन ।
- १०) परम्परागत स्थानीय खेल र मनोरञ्जनमार्फत् बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक विकासमा सघाउ पुऱ्याउनका साथै सम्बन्धित क्षेत्रको प्रवर्द्धन र विकास गर्ने ।
- ११) स्थानीय पर्यावरणसँग सम्बन्धित बोट विरुवा, जनावर, जलचर, रामसार क्षेत्र आदिको संरक्षणको आवश्यकताबारे बताउन र छानिएका नमुना संरक्षण अभियानमा सहभागी भई पर्यावरण संरक्षणबारे व्यावहारिक ज्ञान हासिल गर्ने ।
- १२) स्थानीय रूपमा हुने जलवायु परिवर्तन र यसका असरबारे व्यावहारिक ज्ञान हासिल गर्ने ।
- १३) स्थानीय पर्यटकीय सम्भावना बारे जानकारी गराई आवश्यक आधार तय गर्ने ।

शिर्षक : हाम्रो नौमूले

पाठ्यक्रमको प्रकृति: व्यवहारिक तथा प्रयोगात्मक बुझाई

पूर्णाङ्गः: १००

कक्षा: ७

उत्तिर्णाङ्गः: २०+२०

पाठ्यभारः: ४ घण्टा

पाठ्य घण्टी: १२८ घण्टा

परिचयः

यो पाठ्यक्रम नौमूले गाउँपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम “हाम्रो नौमूले” अन्तर्गत कक्षा ७ का लागि तयार गरिएको हो । यस कक्षामा विद्यार्थीहरूले स्थानीय जनश्रुतीहरू, रीतिरिवाजको अध्ययन गरी तिनका बारेमा बताउन सक्नेछन् भने दैलेख जिल्ला स्तरका ऐतिहासिक तथा भौगोलिक अवस्थाबारे परिचय दिन सक्नेछन् । यसमा विशेषत नौमूले, चौराठा, द्वारी, बालुवाटार, सल्लेरी, तोली, कालिकाक्षेत्रको धार्मिक तथा सांस्कृतिक महत्त्वबारे उनीहरूलाई ज्ञान हुनेछ ।

यस पाठ्यक्रमबाट कर्णाली प्रदेश निर्माणका लागि भएका संघर्ष र इतिहासका साथै दैलेख जिल्लाका विभिन्न व्यक्तित्वका बारे समेत ज्ञान राख्नेछन् । विद्यार्थीहरूलाई दैलेख जिल्लाको ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, पर्यटकीय गन्तव्यहरूका बारेमा अध्ययन, भ्रमण आदिका माध्यमबाट जानकारी गराइने छ । देउडा सङ्कलन र गायनमार्फत् यस संस्कृतिलाई संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गरिनेछ । यसबाट विद्यार्थीमा स्थानीय कला, भाषा, साहित्य र सांस्कृतिक धरोहरका बारेमा गौरवबोध गरी त्यसको संरक्षण, सम्वर्द्धन र विकास गर्न मद्दत पुग्नेछ । विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय प्राकृतिक उपचार विधिबारे ज्ञान तथा उपचार गर्ने विधि सिकाइने छ भने केही विशेष परिकार बनाउन सक्ने गरी पाक शिक्षापनि पाठमा समावेश गरिएको छ ।

स्थानीय तहको व्यापार, व्यावसाय र जागिरको अवस्थाका बारेमा खोजमूलक अध्ययन गर्न लगाइनुका साथै व्यवसायिक कृषि र उद्यमका नमुना परियोजना (जस्तै टिमुर खेती र लोकल कुखुरापालन) सञ्चालन गरी आत्मनिर्भरताको बाटो अबलम्बन गर्ने युवा विद्यार्थी तयार गर्ने गरी पाठ्यक्रममा विषयवस्तुहरू समावेश गरिएको छ ।

कक्षागत उद्देश्यहरूः

यो पाठ्यांशको शिक्षण सिकाई पश्चात् बालबालिकाहरू निम्न लिखित सिकाइ गर्न सक्षम हुनेछन्:

१. विद्यार्थीहरूले नौमूले गाउँपालिकाको परिचय दिन सक्नेछन् र यसका बारेमा एक खोजमूलक आलेख तयार गर्नेछन् ।
२. विद्यार्थीहरूले दैलेख जिल्लाको भौगोलिक अवस्थिति र विभाजनबारेमा बताउन र लेख्न सक्नेछन् ।
३. विद्यार्थीहरूले कर्णाली प्रदेशका जिल्लाहरूको जनसाङ्ख्यिक बनाउट र जातजातिको अवस्था बारे जानकारी हासिल गरी बताउन सक्नेछन् ।
४. विद्यार्थीहरू स्थानीय जनश्रुतीहरू सङ्कलन गरी तिनको उपादेयता बताउन सक्नेछन् ।
५. नौमूलेक्षेत्रको धार्मिक क्षेत्रको धार्मिक तथा सांस्कृतिक महत्त्वबाटे प्रकाश पार्न सक्नेछन् ।
६. कर्णालीकाखस राज्यकालिनमहत्त्वपूर्ण व्यक्तिहरू इतिहासका बारेमा परिचय दिन र संक्षिप्त लेख्न सक्नेछन् ।
७. विद्यार्थीहरूले कर्णाली प्रदेश स्थापना र राजनीतिक परिवर्तनका लागि भएका सहिदहरूको परिचय र कर्णाली प्रदेश सरकारको परिचय दिन सक्नेछन् ।
८. विद्यार्थीहरूले स्थानीय तहको व्यापार, व्यावसाय र जागिरको अवस्थाका बारेमा खोजमूलक अध्ययन गरी बताउन सक्नेछन् ।
९. विद्यार्थीहरूले टिमुर खेतीका बारेमा जानकारी हासिल गरी परियोजना निर्माण गर्न सक्नेछन् र यसको प्रयोगात्मक कार्यन्वयन गर्नेछन् ।
१०. विद्यार्थीहरूले लोकल कुखुरा पालनका बारेमा सिक्नेछन् र यसको परियोजना बनाइ नमुना लोकल कुखुरा पालनको सुरुवात गर्न सक्नेछन् ।
११. विद्यार्थीहरूले स्थानीय खसी, कुखुरा र माछाका विभिन्न परिकार बनाउने विधि बारे बताई पकाउन सक्नेछन् ।
१२. विद्यार्थीहरूले नौमूले गाउँपालिकाका सम्भावित ड्रिम परियोजना र व्यवसायहरूको अध्ययन गरी एक प्रतिवेदन तयार गरी नयाँ उद्यमीहरू आकर्षित गर्न सघाउ पुऱ्याउनेछन् ।
१३. विद्यार्थीहरूले एकाइसौ शताब्दीमा डिजिटल र आइटीका विभिन्न आयामहरूका बारेमा जानकारी लिइ त्यसका आर्थिक र सामाजिक प्रभावका बारेमा बताउन सक्नेछन् ।
१४. विद्यार्थीहरू स्थानीय विभिन्न उपचार विधिबाटे जानकारी हासिल गरी काटिएमा स्थानीय तरिकारले उपचार गर्ने, चोटाह भएमा झुङ्गुल खोप्ने जस्ता कार्य आफै गर्न सक्नेछन् ।
१५. नौमूले दैलेखका महत्त्वपूर्ण ऐतिहासिक, धार्मिक पर्यटकीय गन्तव्यहरूको सूची बनाई तिनको सामाजिक, आर्थिक महत्त्वका बारेमा बताउन सक्नेछन् ।
१६. विद्यार्थीहरू स्थानीय रूपमा हुने जलवायु परिवर्तन र यसका असरबाटे व्यावहारिक रूपमा भर्न सक्नेछन् ।
१७. विद्यार्थीहरूले डण्डी वियो खेलको विधि बताइ खेल खेल्न सक्नेछन् ।
१८. विद्यार्थीहरूले महत्त्वपूर्ण देउडा गित सङ्कलन गरी देउडा प्रदर्शन गर्न सक्नेछन् ।

नौमूले गाउँपालिका

स्थानीय पाठ्यक्रम

२०८०

विषय: हास्त्रो नौमूले

कक्षा: ७

नौमूले गा.पा. को स्थानीय पाठ्यक्रम (हास्त्रो नौमूले) कक्षा-७-----१२

विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम तथा विस्तृतीकरण

पाठ	सिकाइ उपलब्धि र विशिष्ट सिकाइ	विषयवस्तु विस्तृतीकरण	सम्भाव्य शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भाव्य शिक्षण सामग्री	सम्भावित मूल्याङ्कन	पाठ्य घटा
१. स्थानीय भूगोल (दैलेखको भूगोल)	क) विद्यार्थीहरूले दैलेख जिल्लाको भौगोलिक अवस्थिति र विभाजन बारेमा बताउन र लेखन सक्नेछन् ।	- जिल्लाको अवस्थिति, अक्षांश, देशान्तर, भौगोलिक विभाजन ।	<ul style="list-style-type: none"> - दैलेख जिल्लाको अक्षांश, देशान्तर, क्षेत्रफल, भौगोलिक क्षेत्रहरू, नदी, खोलानाला आदि नक्सामा देखाउने र विद्यार्थीलाई देखाउन लगाउने । - जिल्लामा रहेको वनका प्रकारहरूको सूची विद्यार्थीहरूको सङ्ग्रहनतामा बनाइने छ । जिल्लामा कस्ता प्रकारका वन रहेका छन् भनी छलफल गरिने छ । - कुन स्थानमा कस्तो हावापानी पाइन्छ भनी सोधिने छ । छलफलपश्चात् हावापानीको वर्गीकरण गरिनेछ । - नौमूले क्षेत्रमा उद्गम भएको लोहोरे नदी (उत्पत्ति, गहिराई, लम्बाई आदि) र यसका सहायक नदीबारे छलफल गरी आलेख तयार गर्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> - जिल्लाको अवस्थिति र भौगोलिक विभाजन भएको नक्सा देखाउने । - नदी प्रणाली र भू- उपयोगको नक्सा । - प्रदेश र जिल्लाको वस्तुचित्र, भूगोल सम्बन्धी लेख र रचनाहरू (शिक्षक सन्दर्भ सामग्रीका रूपमा प्रयोग गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> - दैलेख जिल्लामा रहेको भौगोलिक विविधता बारे लेख्नुहोस् । सबैभन्दा होचो र सबैभन्दा अग्लो स्थान कुन कुन हुन् ? - दैलेखमा पाइने हावापानीका प्रकारहरूबारे भन्नुहोस् । - नौमूले क्षेत्रमा उद्गम भएको लोहोरे नदीका बारेमा एक टिपोट तयार गर्नुहोस् । 	७

<p>२. स्थानीय इतिहास (नौमूलको सभ्यता)</p>	<p>क) विद्यार्थीहरूले नौमूले सभ्यताको परिचय दिन सक्नेछन् र यसका बारेमा एक खोजमूलक आलेख तयार गर्नेछन्।</p>	<ul style="list-style-type: none"> - नौमूले क्षेत्रका सभ्यताको इतिहास। - नौमूले क्षेत्रमा भएका ऐतिहासिक स्थलहरूको इतिहास। 	<ul style="list-style-type: none"> - विद्यार्थीसँग छलफल गरी नौमूले क्षेत्रमा रहेका ऐतिहासिक सम्पदाहरूको कालोपाटीमा लेखी सूची बनाइने छ। - (छुटेका सम्पदाहरू थप गरिने छन्) - यससम्बन्धी सामग्री सोधखोज गरी तयार गरिने छ। - विद्यार्थीलाई ऐतिहासिक निधिहरूको तस्विर प्रस्तुत गरी यसबारे थाहा भएको कुरा सोधिने छ र थप विषय प्रकाश पारिने छ। 	<ul style="list-style-type: none"> - शिक्षक विद्यार्थीले तयार गरेका नोट र प्रतिवेदनहरू। - स्थानीय बुढापाकाका अनुभवहरू र वंशावली। - अनलाइन सामग्री। - प्रदेश, जिल्ला, गाउँ या गाउँपालिकाका पार्श्वचित्र, सम्बन्धित पुस्तक, तस्विर र लेख रचनाहरू। 	<p>नौमूले क्षेत्रको सभ्यताका बारे छोटोमा व्याख्या गर्नुहोस्।</p> <p>नौमूले क्षेत्रमा रहेका ऐतिहासिक सम्पदाहरूको सूची बनाउनुहोस्।</p>	८
<p>३. जनसाइरियक बनौट, समाज र जातजातिको अवस्था (कर्णाली: जातजातिको एक साभा फूलबाटी)</p>	<p>क) विद्यार्थीले कर्णाली प्रदेशको जनसाइरियक बनौट, वृद्धि र जातजातिको अवस्था, कर्णाली प्रदेशका विभिन्न जिल्लाबाट फैलावटका बारेमा भन्न सक्नेछन्।</p>	<ul style="list-style-type: none"> - कर्णाली प्रदेशको जनसाइरियक बनौट, वृद्धि र जातजातिको अवस्था, कर्णाली प्रदेशका विभिन्न जिल्लाका विभिन्न जातजातिको अवस्था कस्तो छ भनी देखाउने नक्सा र ग्राफ प्रस्तुत गर्ने। - विभिन्न जिल्लाका विभिन्न जातजातिको अवस्था कस्तो छ भनी देखाउने नक्सा र ग्राफ प्रस्तुत गर्ने। - नक्सामा विभिन्न जातजातिको क्लस्टर कहाँ कहाँ पर्दछन् भनी विद्यार्थीलाई इङ्गित गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> - नक्सा, ग्राफ आदि। - कर्णालीको जनसाइरिया र जातजातिबारे पुस्तक लेख रचनाहरू। - प्रदेश, जिल्ला र 	<p>कर्णाली प्रदेशका विभिन्न जिल्लाको जनसाइरियक अवस्था, जनघनत्व र जनसाइरिया वृद्धिको अवस्थाका बारेमा टिप्पणी तयार गर्नुहोस्।</p>	८	

नौमूले गा.पा. को स्थानीय पाठ्यक्रम (हाम्रो नौमूले) कक्षा-७-----१४

		<p>- त्यस प्रदेशमा रहेका मुख्य जाति, उत्पिडित जाति, जनजाति अल्पसङ्ख्यकहरूको वितरण र जनसाइरियक अवस्था ।</p>	<p>लगाउने । जस्तै: दलित बाहुल्य क्षेत्र, बाहुन बाहुल्य क्षेत्र, क्षेत्री बाहुल्य क्षेत्र, जनजाति बाहुल्य क्षेत्र, ठकुरी क्षेत्री बाहुल्य क्षेत्र आदि ।</p> <p>- जातीय फैलावटको अवस्था: कर्णाली प्रदेश खस आर्यहरूको उद्गम एवम् फैलावट भएको थलोका रूपमा तथ्यहरूसहित विद्यार्थीहरूसँग छलफल गर्ने ।</p> <p>- कर्णाली क्षेत्रका अल्पसङ्ख्यक र लोपोन्मुख जातिहरू काइके, राजी, माझी, राउटे आदिका अवस्थिति र विशेषता बारेमा छलफल गर्ने ।</p>	<p>स्थानीय तहका वस्तुगत विवरणहरू (शिक्षक सन्दर्भ सामग्रीका रूपमा)</p>	<p>- कर्णाली प्रदेशमा विभिन्न जातिको बहुल क्षेत्रबाट नक्सामा देखाउनुहोस् ।</p> <p>- कर्णाली प्रदेशमा रहेका अल्पसङ्ख्यक जातिहरू कुन कुन क्षेत्रमा रहेका छन् । सूची तयार गर्नुहोस् । उनीहरूका विशेषताबाट बताउनुहोस् ।</p> <p>- कर्णाली प्रदेशमा रहेका राउटे जातिबाट एक परिचयात्मक लेख लेखनुहोस् ।</p>	
४. स्थानीय संस्कृतिहरू (चाडपर्वहरू र तीर्थयात्रा, लोक बाजाहरू, लोक भाकाहरू, जात्रा-मेलाहरू,	क) नौमूले क्षेत्रका जनश्रुति, महत्त्वपूर्ण वंशावली, भाषा/भाषिका	<p>- स्थानीय संस्कृतिहरू, वंशावली, भाषा/भाषिका</p> <p>- संस्कृतिहरू</p> <p>पैचेरी, मारुनी, छैटी, आदि/केही उपलब्ध वंशावलीहरूको चर्चा गर्ने ।</p>	<p>- संस्कृति के हो ? दैलेख जिल्लामा स्थानीय स्तरमा रहेका महत्त्वपूर्ण संस्कृतिहरूका बारेमा छलफल गर्ने । वंशावलीको अर्थ र यसको ऐतिहासिकता बारे बताउदै (वंशावली बढाइचढाई पनि गरिएको पक्षलाई ध्यान दिने) विभिन्न वंशावलीहरूको चर्चा गर्ने ।</p>	<p>- सङ्कलित लेख, तस्विरहरू, वंशावली र स्थानीय भाषा र भाषिकासँग सम्बन्धित पुस्तकहरू आदि ।</p>	<p>- नौमूले क्षेत्रमा बोलिने स्थानीय भाषाहरूको सूची तयार गर्नुहोस् । मारुनी, भूयाउरे र छैटीका प्रदर्शनको सन्दर्भ बारे लेखनुहोस् ।</p>	५
	कनेछन् ।					

नौमूले गा.पा. को स्थानीय पाठ्यक्रम (हाम्रो नौमूले) कक्षा-७-----१५

चालचलन र लवाई खवाई) (नौमूलेको भाषार संस्कृति			<ul style="list-style-type: none"> - वंशावली भन्न जान्ने स्थानीय वाचकलाई ल्याई वाचन गर्न लगाउने र यसका जानकारहरूसँग विद्यार्थीहरूले प्रश्नोत्तर गर्ने । - नौमूले क्षेत्रका प्रचलित भाषा र भाषिकाको चर्चा गर्ने । 			
५. स्थानीय रीतिरिवाज र संस्कारहरू (जन्म, विवाह तथा मृत्यु संस्कार, धार्मिक तथा परम्परागत संस्कारहरू तथा कुसंस्कार र कुरीतीहरू) (नौमूलेका धर्म र संस्कृति)	क) नौमूले क्षेत्रको धार्मिक तथा सांस्कृतिक महत्वबारे प्रकाश पार्न सक्नेछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> - नौमूले क्षेत्रको धार्मिक तथा सांस्कृतिक महत्व । 	<ul style="list-style-type: none"> - नौमूले क्षेत्रमा रहेका रितिरिवाज र संस्कारका बारे विद्यार्थीलाई सोधी कालोपाटीमा सूची बनाउने र छलफल गर्ने । - नौमूलेका संस्कृति र परम्परा जस्तै जन्म, विवाह तथा मृत्यु संस्कार, धार्मिक तथा परम्परागत संस्कारहरू तथा कुसंस्कार र कुरीतीहरू) । - नौमूले क्षेत्रका बारेमा ज्ञानी पण्डितलाई यसका बारेमा छलफल गर्न कक्षामा आमन्त्रण गरी यसका विभिन्न पक्षहरूबाटे अन्तरक्रिया गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> - स्थानीय रीतिरिवाज र संस्कारहरू सम्बन्धी लेख, टिप्पणी तथा तस्विरहरू । 	<ul style="list-style-type: none"> - नौमूलेका स्थानीय रीतिरिवाज र संस्कारहरू सम्बन्धी लेख, टिप्पणी तथा तस्विरहरू । - नौमूले क्षेत्रका धार्मिक पर्यटकीय महत्वबारे चर्चा गर्नुहोस् । - नौमूलेमा प्रचलित जन्म विवाह र मृत्यु संस्कारका नराम्रा पक्षहरू के के छन् । 	५

<p>६. राजनीतिक सामाजिक अवस्था र महत्वपूर्ण व्यक्तित्वहरू (खस साम्राज्यकालीन महत्वपूर्ण व्यक्तित्वहरू / कर्णालीका महत्वपूर्ण सहिदहरू / कर्णाली सरकारका पदाधिकारीहरू)</p>	<p>क) खस साम्राज्यकालीन महत्वपूर्ण व्यक्तित्वहरू र इतिहासका बारेमा परिचय दिन र सर्कारी लेखन सक्नेछन्।</p>	<p>- खस र शाह राज्यकालीन महत्वपूर्ण ऐतिहासिक व्यक्तित्वहरू अशोक चल्ल, रिपु मल्ल, पृथ्वी मल्ल, यशो वर्मा, देव वर्मा, मलय वर्मा, साउना कर्यानी आदि। - दैलेखको बेलासपुर क्षेत्रसँग बढी सम्बन्ध भएका खस राज्यकालीन व्यक्तिहरूलाई समावेश गर्ने।</p>	<p>- विद्यार्थीसँग छलफल गरी नौमूले क्षेत्रसँग जोडिएका महत्वपूर्ण ऐतिहासिक व्यक्तित्वहरूको सूची बनाउने। तिनका योगदान बारे चर्चा गर्ने। - शिक्षकले कर्णाली ऐतिहासिक व्यक्तिबारे सामग्रीहरू जुटाउने।</p>	<p>- विभिन्न ऐतिहासिक व्यक्तित्वहरूको फोटो र अन्य सङ्कलित शैक्षिक सामग्री।</p>	<p>- खस साम्राज्यकालीन महत्वपूर्ण ऐतिहासिक राजा पृथ्वी मल्लका बारेमा चर्चा गर्नुहोस्। - कर्णाली प्रदेशका महत्वपूर्ण कुनै दुईजना ऐतिहासिक व्यक्तिको परिचय दिनुहोस।</p>	<p>५</p>
---	---	--	---	--	---	----------

	<p>ख) कर्णाली प्रदेशका वाम-प्रजातान्त्रिक आन्दोलन र यसका सहिदहरू, कर्णाली प्रदेश सरकार, कर्णाली प्रदेश सभा गठन प्रक्रियाका बारेमा बताउन सक्नेछन्।</p>	<p>- कर्णाली प्रदेशको विभिन्न स्थानमा भएका वाम प्रजातान्त्रिक आन्दोलनका सहिदहरू, प्रदेश स्थापनाका लागि भएका आन्दोलन, जनयुद्ध, कर्णाली प्रदेश सरकार र प्रदेश सभा (प्रदेश प्रमुख, मुख्य मन्त्री, सभामुख, उपसभामुख र मन्त्रीहरू/आफ्नो क्षेत्रका सांसदहरू नेपाल सरकार)। गाउँ सभा र गाउँ कार्यपालिकाको गठन प्रक्रियाबारे जानकारी हुने</p>	<p>- कर्णाली प्रदेशको राजनीतिक आन्दोलनहरू (जस्तै: मयाराम शर्मा, कामी बुढाको सघर्ष, हरैं बरें काण्ड, दशरथपुर काण्ड, २०४२ र २०४६ सालको सघर्ष, जनयुद्ध र २०६२/६३ को जनआन्दोलन आदि)। - प्रदेश स्थापनाको आन्दोलन र यसका सहिदहरूबाटे छलफल गर्ने। (आन्दोलनको परिवेश, स्थानहरू, साहदत, उपलब्धी आदि) - सहिदहरूका सामग्रीहरू सङ्कलन गर्ने, सूची बनाउने र उनीहरूको योगदानको चर्चा गर्ने। - कर्णाली प्रदेश सरकार र प्रदेश सभाका बारेमा परिचय दिने। - नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारको अन्तरसम्बन्धको रेखा तालिका मा देखाउने।</p>	<p>- तस्विरहरू, रेखा तालिका। - राजनीतिक आन्दोलन सम्बन्धी पुस्तक, लेख र रचनाहरू। - तत्कालिन वेला प्रकाशित समाचारहरू। - सामाजिक सञ्जालमा प्रकट भएका अभिव्यक्तिहरू</p>	<p>- कर्णाली प्रदेशमा भएका वाम प्रजातान्त्रिक राजनीतिक आन्दोलन र यसमा योगदान गर्ने व्यक्तिहरूबाटे चर्चा गर्नुहोस्। - कर्णाली प्रदेश स्थापनाको पृष्ठभूमिबाटे बताउनुहोस्। - कर्णाली प्रदेशका दश जना सहिदहरूको नाम लेख्नुहोस्। - कर्णाली प्रदेशको मन्त्रिमण्डल गठन प्रक्रियाका बारे उल्लेख गर्नुहोस्। .</p>	<p>५</p>
--	---	--	---	---	--	----------

७. स्थानीय जनजीविका र आर्थिक क्रियाकलाप (दैलेख जिल्लाको सामाजिक आर्थिक अवस्था)	क) दैलेख जिल्लाको आर्थिक अवस्थाबारे परिचय दिन सम्बन्धन।	- परम्परागत व्यापार व्यवसायको प्रकृति, खानी र वनजन्य पैदावार, दैलेखबाट सुखेतमा गई व्यापार गर्ने समुदाय, आम्दानीको अन्य स्रोत जागिर, गरीबीको अवस्था, मानव विकास सूचकाङ्क, विभिन्न स्थानीय तहमा गरीबीको अवस्था आदि।	- दैलेख जिल्लाको परम्परागत आम्दानीको स्रोत कस्तो थियो भनि छलफल गर्ने। - हाल दैलेख जिल्लामा गरिएका महत्वपूर्ण आम्दानीको स्रोतबारे विद्यार्थीलाई सोधिने छ र सूची बनाइने छ। जस्तै: उद्योगधन्दा, खानी, वनजन्य पैदावार, कृषिको व्यावसायीकरणको अवस्था आदिबारे छलफल गरिनेछ। - दैलेख जिल्लाको आर्थिक विकासका सम्भावनाका क्षेत्रबारे छलफल गर्ने। - दैलेख जिल्लाको प्रतिव्यक्ति आय अन्य जिल्लासँग तुलना गरी छलफल गर्ने। - शिक्षा स्वास्थ्य तथा मानव विकास सुचकाङ्क पनि अन्य जिल्लासँग तुलना गरी छलफल गर्ने। दैलेख जिल्ला कर्णाली प्रदेशमा कहाँ छ भनी ठम्याउन लगाउने। दैलेख जिल्ला भित्रै गरीबी बढी कहाँ छ भनी छलफल गर्ने। - तथ्याङ्क हेरी विद्यार्थीलाई तुलनात्मक हिसावले गरिब र धनी पालिका छुट्याउन लगाउने।	- नक्सा, टेवल र ग्राफहरू। - प्रकाशित तथ्य तथ्याङ्कहरू, वस्तुगत विवरण, लेख रचनाहरू।	- दैलेख जिल्ला आर्थिक विकास र मानव विकास सूचकाङ्कमा कर्ति नम्बरमा आउँदछ ? लेखुहोस्। - दैलेख जिल्लाको विभिन्न पालिकाको गरीबी अवस्थाअनुसार पालिका सूची बनाउनुहोस्। - दैलेख जिल्लामा व्यापार व्यवसाय र उद्योगधन्दाको अवस्थाका बारेमा छलफल गर्नुहोस्।	७
८. स्थानीय पर्यावरण	क) विद्यार्थीले आयमूलक जडिबुटी, टिमुर र	- जटिबुटी, टिमुर र अमिसो खेतीको महत्व, लगानी र	- जटिबुटी, टिमुर र अमिसो खेतीको लागि उपयुक्त भूभागहरू र सम्भावना, लागत र आम्दानी, हुक्काउने विधि, खाली जमीनको	- स्थानीय पर्यावरण बारे युट्युव भिडियो र	- विद्यार्थीलाई , टिमुर र अमिसो रोप्ने परियोजना	८

नौमूले गा.पा. को स्थानीय पाठ्यक्रम (हाम्रो नौमूले) कक्षा-७-----१९

<p>क) आयमूलक वन (जडिबुटी खेती/ टिमुर खेती / अम्प्रिसो खेती परियोजना)</p>	<p>अम्प्रिसो खेतीका बारेमा परियोजना बनाई काम गर्ने सक्नेछन् ।</p>	<p>आम्दानी, हुक्काउन सजिलो, वातावरण संरक्षण, खाली पाखो, बारी या काल्नामा अम्प्रिसो खेती गर्दा हुने फाइदा ।</p>	<p>उपयोग जस्ता विषयमा छलफल गरी सामूहिक साथै व्यक्तिगत योजना तयार गर्ने । (नदी बेसीं क्षेत्रका विद्यालयहरूमा) । शिक्षकले हरेक विद्यार्थीलाई आफ्नो जन्म दिवसमा केही विरुद्धा रोजे र हुक्काउने योजना बनाई कार्य गर्ने । यसका लागि स्थानीय पालिका र संघ संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्ने । - खाली जमीन भएका विद्यालय या वरिपरिका क्षेत्रमा विद्यार्थीले भविष्यमा लाभाङ्क ग्राप्त गर्ने गरी सामूहिक वृक्षारोपण परियोजना तयार गर्ने । - टिमुरको परिचय र महत्त्व यसको बजार, यसवाट बन्ने स्वादिष्ट छोप, चटनी र अचार स्वास्थ्यवर्द्धक भएको विषयलाई विद्यार्थीसँग छलफल गर्ने । - टिमुर उमार्ने तरिका, प्राकृतिक रूपमा उम्मेको टिमुर रोपन सकिने र नसरीवाट किनेर ल्याउँदा कसरी मगाउने कति मूल्य पर्दछ, र कहाँ पाइन्छ, जस्ता विषयवस्तुबारे छलफल गर्ने । - टिमुरका लागि खाली जमिन हेर्ने, रोजे विधि, समय, आपसको दुरीबारे बताउने । टिमुरको लगानी र आम्दानीका विषयमा</p>	<p>अनलाइन सामग्री ।</p>	<p>(सामूहिक र निजी) बनाउन लगाउने र शिक्षकले परियोजना बनाउन सहयोग गर्ने । - परियोजनामा खेती गरिने क्षेत्र र ठाउँ, लगानी, सम्भाव्य आम्दानी, आम्दानी आउने समय, लाग्ने श्रम आदि सबै उल्लेख गर्ने ।</p>	
--	---	--	--	-------------------------	--	--

			<p>छलफल गर्ने । टिमुर टिप्पे आधुनिक विधिवारे छलफल गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> - अम्रिसो रोप्ने तरिका: गाँजबाट र नसरीबाट । एक रोपनी रामो हुँकेको अम्रिसोबाट कुच्चा बेचेर हुन सक्ने आम्दानी, घाँस र कागजका लागि डाँठबाट थप आम्दानी आदि विषय छलफल गरी टिपोट गर्न लगाउने । घरको खाली जमिन, बारी कान्त्लाहरू, सामुदायिक क्षेत्रमा मिलेर रोप्ने । - निजी र सामूहिक रूपमा रोप्ने कार्यलाई प्रयोगात्मक नम्वर दिने आधार बनाउने । (रोपे नरोपेको बारेमा मोबाइल फोटो, वार्ड सदस्य या नजिकको शिक्षकको सही आदिलाई आधार बनाउने) । 			
९) जलवायु परिवर्तन र यसका कारणहरू	<ul style="list-style-type: none"> - जलवायु परिवर्तन र त्यसका कारणहरू बारे बताउन सक्नेछन् । 	<ul style="list-style-type: none"> - जलवायु परिवर्तनका कारणहरू (जस्तै : तापक्रम वृद्धि, वन जड्गालको विनाश, अव्यवस्थित शहरीकरण तथा औद्योगिकीरण आणविक भट्टी, ज्वालामुखी 	<ul style="list-style-type: none"> - जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी लेखिएको चार्टको बारेमा छलफल, कारणहरूको बारेमा प्रश्नोत्तर विधिको प्रयोग गरी समूह छलफल । - जलवायु परिवर्तनका असर-कृषिमा हास, बर्षमा उतारचढाव, बालीचक्रमा असुन्तलन, बन्यजन्तु र जैविक विविधतामा असर) देखिएका स्थानहरूको स्थलगत भ्रमण गराई प्रश्नोत्तर गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> - जलवायु परिवर्तनको बारेमा लेखिएको चार्ट, - जलवायु परिवर्तनका कारणहरू लेखिएको पोष्टर भिडियो, वृत्तचित्र 	<ul style="list-style-type: none"> - जलवायु परिवर्तनका कारणहरूको सुची तयार गर्नुहोस ? - जलवायु परिवर्तनले के कस्ता असर देखिन्छन् ? उल्लेख गर्नुहोस् । 	१५

		विष्फोटन, विषादीको अत्याधिक प्रयोग आदि।			
१०. प्राङ्गारिक तथा व्यावसायिक कृषि	क) लोकल कुखुरा पालनलाई आधुनिक विधिले गर्ने तरिका बताउन र गर्न सक्नेछन्।	- लोकल कुखुरा पालन, चल्ला हुर्काउने, खोर बनाउने, दाना दिने बजार आदि।	- लोकल कुखुरा पालन किन महत्वपूर्ण छ भनी विद्यार्थीलाई बताउने (स्वास्थ्य, आम्दानी, अर्गानिक प्रदेशको उद्देश्य, रैथाने जात संरक्षण आदि कारणहरू)।	- कुखुरा पालनबारे भिडियो क्लिप र लगानी तथा आम्दानी योजनाको तालिका।	- विद्यार्थीले स्थानीय कुखुरा फार्ममा गई कुखुरा पालन कसरी गर्ने भन्नेबारे प्रतिवेदन तयार गर्नेछन्।
ख) फलफूल खेती	ख) लोहोरे नदी किनार र आसपास क्षेत्रमा पोखरी बनाई माछापालन गर्ने बारे जानकारी प्राप्त गर्नेछन्।	उत्पादन।	- लोकल कुखुराको खोर कम लागतमा कसरी बनाउने भन्ने विधिबारे छलफल गर्ने वा युट्युवाट छानिएका भिडियो देखाउने।	- माछापालन भिडियो क्लिप र लगानी तथा आम्दानी योजनाको तालिका।	- कुखुराको खोर व्यवस्थापन, कुखुरामा लाग्ने रोग र उपचार, दानाका बारेमा बताउनुहोस्।
ग) लोकल कुखुरा पालन तथा पंक्षी पालन	घ) बाखा पालन	कुखुरा पालनको बैकल्पिकका रूपमा यसलाई अधि बढाउन सक्ने)	- स्थानीय अन्न र वस्तुबाट दाना कसरी बनाउने भन्ने बारेमा छलफल गर्ने।	- माछा र पोखरीको चित्रहरू र डिजाइनहरू।	- हरेक विद्यार्थीलाई सम्भव भएसम्म घरमा केही लोकल कुखुरा पालन गर्न लगाउने र सफल विद्यार्थीलाई मूल्यांकन गरी परिक्षाफलमा समावेश गर्ने।
(यसमा लोकल कुखुरापालन र माछापालनलाई प्राथमिकतामा राखि परियोजना	ग) प्राङ्गारिक मल उत्पादन बारे बताउन		- १०० वटा कुखुरा हरेक महिना राखेमा ५ महिनाको परियोजनामा कति लगानी कति आम्दानी हुन्छ भनी प्रस्तुत गर्ने।		- सामूहिक माछा फर्ममा सफलतापूर्वक कार्यन्वय गर्न सक्ने

शिर्षक राखन सकिने छ ।	सक्नेछन् ।	<p>आदानप्रदान गर्न कक्षामा बोलाउन सकिने छ ।</p> <p>ख) सामूहिक विद्यालय परियोजनाका रूपमा कक्षाका विद्यार्थीलाई माछा पालन पोखरी बनाई अघि बढाउने (पोखरी खन्ने विधि र यसको आकार, माछाका भूरा र प्रकार, आवश्यक तापक्रम, दाना, लगानी र प्रतिफलबारे अध्ययन सामग्री बनाई छलफल गर्ने र परियोजना कार्यान्वयन गर्ने । लगानीको मोडलका लागि स्थानीय सरकार र विद्यालयसँग समन्वय गर्ने ।</p>		
११. हाम्रो भोजन र पाकशास्त्र (माछा मासुका विविध परिकारहरू)	क) स्थानीय खसी, कुखुरा र माछाका विभिन्न परिकार बनाउने विधिबारे बताउन सक्नेछन् ।	<p>- स्थानीय परिकारहरू माछा, खसी, कुखुराको मासु आदिका स्वादिष्ट परिकार बनाउने तरिका ।</p> <p>- जस्तो आलो माछाको भोल कसरी पकाउने या सुकाएको माछाको भोल कसरी पकाउने भन्ने बारेमा विद्यार्थीले जानेको कुरा सोच्ने र बताउन लगाउने । उनीहरूलाई अगिल्लो दिन नै मिठो माछा मासु पकाउन जान्ने छिमेक वा होटलबाटा आदिसँग सोधखोज गरी आउन भनिने छ ।</p> <p>- शिक्षकले सुकेको माछा, रामगाडको सानो माछा, कर्णालीको ठुलो सहर माछा आदि पकाउने फरक तरिकाबाटे पनि छलफल गरिने छ । खसीका विभिन्न परिकार जस्तै भुटुवा र रक्तुवा, बोकाको मासु गन्ध नआउने गरी पकाउने विधि, कुखुराको</p>	<p>- टिपोर्ट र कुकिङ गाइडको शैक्षिक सामग्री ।</p> <p>- युट्युव सामग्री ।</p>	<p>- जिंजर चिकेन बनाउने विधिबारे बताउनुहोस् ।</p> <p>- फिस सुप बनाउने विधिबारे बताउनुहोस् ।</p>

			<p>झोल मासु र फ्राइ मासु, जिंजर चिकेन, हिमाली फिस सुप आदि पकाउने विधिबारे छलफल गरी कालो पाटीमा लेखिने छ, र विद्यार्थीलाई टिपोर्ट गर्न लगाइने छ ।</p> <p>- वनभोज र शैक्षिक भ्रमणको सन्दर्भ पारी त्यसलाई प्रयोगात्मक रूपमा पनि देखाउन सकिनेछ ।</p>			
१२. वित्तीय साक्षरता र नौलो व्यवसाय	क) स्थानीय ज्ञान, सीप, प्रविधि	क) नौमूलेका सम्भावित होटल व्यवसाय, लघु जलविद्युत, नयाँ कृषि र यससँग सम्बन्धित ड्रिम परियोजना ।	<p>- स्थानीय स्तरमा तुलनात्मक लाभ हुने व्यवसाय जस्तै:</p> <ul style="list-style-type: none"> - प्राङ्गारिक कृषि उत्पादन र त्यसबाट बन्ने परिकारहरू, जडिबुटी खेती, फलफूल खेती, माछापालन/मिनी ड्रिम परियोजना निर्माण विधि । 	<p>- विद्यार्थीलाई नौमूलेको तुलनात्मक लाभ के मा छ, भनी सोध्ने र सेतोपाटी वा कालोपाटीमा टिप्पे । थप सम्भावनाका बारेमा तथ्यहरू प्रस्तुत गरी चर्चा गर्ने ।</p> <p>- प्राङ्गारिक कृषि गर्न ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने कुराहरू, प्रामाणीकरण, ब्राइडड, बजार प्रबन्ध, उत्पादन गुणस्तरीयता आदिबारे छलफल गर्ने ।</p> <p>- फलफूल खेतीमा नयाँ खालका खेतीजस्तैअभोकाडो, किवी, अनार, लिची, अलैची आदिको सम्भावना, त्यसको हावापानी, बजार, हुन सक्ने आम्दानी आदि बारे छलफल गर्ने । विद्यार्थीलाई नजिकै रहेको नमुना फार्ममा घुम्न लिने । (जस्तै स्थानीय दुध सङ्कलन गरी छुर्पी, पनिर, चिज बनाउने)</p> <p>- स्थानीय सफल उद्यमीहरूलाई बोलाई नौलो</p>	<p>- नौलो उद्यमशीलताका भिडियो क्लिपहरू</p> <p>- नौलो व्यवसायका लागि स्थानीय तहमा के के सम्भावनाहरू रहेका छन् ?</p> <p>- यस गाउँपालिकामा किवी या अकवरे खुसानीको सम्भावना अध्ययन गरी प्रतिवेदन बनाउनुहोस् ।</p>	८

			<p>उच्चमशीलताका बारेमा बोल्न लगाउने ।</p> <p>असला या ट्राउट पालन, सुख्खा माछा प्याकेजिङ र ब्रान्डिङ, ओखर, अभोकाडो, किवी खेती, पाउरोटी उद्योग, अगरबत्ति, अकवरे खुर्सानी, मैनबत्ति, अचार उद्योग, च्युरीको सावुन बनाउने आदिका सम्भावनाबारे छलफल गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> - हरेक विद्यार्थीलाई आफ्ना ड्रिम परियोजना बनाउन लगाउने । 			
१३. सूचना प्रविधि र डिजिटल दुनियाँ (एकाइसौं शताब्दीमा आइटी)	<p>क) विद्यार्थीहरूले</p> <p>एकाइसौं शताब्दीमा डिजिटल आइटीका विभिन्न आयामहरूका बारेमा जानकारी लिई त्यसका अर्थिक र सामाजिक प्रभावका बताउन सक्नेछन् ।</p>	<p>- एकाइसौं शताब्दीमा आइटी, आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्सको विकास, ५ जी, अर्थतन्त्र तथा सामाजिक जीवनमा यसको प्रभाव ।</p>	<p>- विद्यार्थीलाई आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्स, फाइभ जी भनेको के हो भन्ने कुरा बुझाइने छ ।</p> <p>- संसारमा औद्योगिक क्रान्तिले पारेको प्रभाव र अहिलेको युग चौथो औद्योगिक क्रान्ति तथा फाइभ जि र आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्सको युग भएको कुरा उदाहरण र तथ्यसहित प्रस्तुत गर्ने । शिक्षकले यससम्बन्धी शैक्षिक सामग्री तयार गर्ने ।</p> <p>- संसार कहाँ पुगिसक्यो भन्ने देखाउन यु ट्युवबाट रोबोट र आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्सका बारेमा देखाउने ।</p> <p>- हामी प्रविधिमैत्री किन हुनु पर्दछ ? नयाँ प्रविधि कसरी अबलम्बन गर्ने भन्ने विषयमा विद्यार्थीसँग छलफल गर्ने ।</p>	<p>- कम्प्युटर र स्मार्ट मोबाइल</p> <p>- यु ट्युव या भिडियो क्लिपका सामग्री</p>	<p>- फाइभ जी भनेको के हो ?</p> <p>- चौथो औद्योगिक क्रान्तिकारे के थाह पाउनु भएको छ बताउनुहोस् ।</p> <p>- रोबोट र आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्स भनेको के हो बताउनुहोस् ?</p>	६

<p>१४. परम्परागत र प्राकृतिक उपचार विधि (स्थानीय जडीबुटी र उपचार /भारफुक र धार्मी भाँकी के हो ?)</p>	<p>क) विद्यार्थीहरू स्थानीय विभिन्न उपचार विधिवारे जानकारी हासिल गरी घाउ या चोटपटक लागेको स्थानमा स्थानीय तरिकारले उपचार गर्ने, बच्चालाई गर्मी लागेमा बुट्ट्यासीको दही बनाउने, चोटा भएमा इङ्गुल खोज्ने, आँकको दुध प्रयोग गर्ने आदि जस्ता कार्य आफै गर्न सक्नेछन् ।</p> <p>ख) भारफुक विधिको वैज्ञानिकता छ या छैन भनी बताउन सक्नेछन् ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> - उपचार विधि: काप्रो बाँध्ने, काटिएमा उपचार गर्ने विधि, औला धिनाएमा तीतेपाती, - मिडिलोलाई थिचेर औषधी प्रयोग गर्ने, खिरो, सिउँडी वा आँकको पाटो बाँध्ने, तातो पानीमा बसेर घुँडा जोर्नीको रोग ठीक पार्ने, थिचिएमा इङ्गुल खोप्ने, ज्वरो या घाम भएमा बटुल्यासी, हाड भाँचिएमा हड्डिपसारो लगायतका जडीबुटीको औषधी बनाउने आदि । सर्पले टोकेमा के गर्ने जस्ता विषयहरू पनि समावेश गर्न सकिन्दछ । ख) वयालो बतास, 	<ul style="list-style-type: none"> - गाउँघरमा हुने उपचार विधिवारे विद्यार्थीलाई भन्न लगाई सूचीकृत गर्ने । टिमुर, पाखनवेद, चिराइतो, कटुकी, पोक्चाल्नु, सतुवा, समय, सिलपाटी, वायजडी, खिरिलो, हाडजुजो, मलायगिरी, दालचिनी, रक्त चन्दन, काउलो आदिको औषधीय गुण र प्रयोग वारेमा छलफल गर्ने । - विभिन्न स्थानीय उपचार विधिको प्रभावकरितावारे विद्यार्थीहरूसँग छलफल गर्ने । - विद्यार्थीलाई केही प्रभावकारी उपचार विधिवारे अध्ययन गरी ढोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने । - विद्यार्थीलाई केही छानिएका जडीबुटी चिनाउने, सइकलन गर्न लगाउने र औषधी बनाउने विधि प्रयोग गर्न लगाउने । - गाउँघरका स्थानीय वैद्यलाई बोलाई कक्षामा छलफल गर्ने । - ख) विभिन्न विरामी हुँदा गाउँघरमा गरिने भारफुकमा के कुनै वैज्ञानिक परम्परागत ज्ञान छ या छैन भनि विद्यार्थीहरूसँग छलफल गर्ने । शिक्षकले उनीहरूको अनुभवलाई वैज्ञानिक पुष्ट्याई खोज्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> - जडिवुटीका पात, जरा र फल आदि । यस सम्बन्धी पुस्तक लेख र तस्विरहरू । - स्थानीय वैद्यका भनाईहरू । 	<ul style="list-style-type: none"> - स्थानीय उपचार विधिको प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्न लगाउने र अरुलाई टिप्पणी गर्न लगाउने । - केही छानिएका जडीबुटी वारे टिप्पणी लेख्नुहोस् । - भारफुक विधि के कति वैज्ञानिक र परम्परागत ज्ञानमा आधारित हुन सक्दछ छलफल गर्नुहोस् । 	७

		<p>प्यारालाइसिस, सर्पले टोकदा, कमलपित्त आदिमा गरिने भारफुक ।</p>	<p>जस्तो कि कतिपय परिस्थितिमा यसले मनोवैज्ञानिक उपचारको कार्य गरेको हुन सक्छ । कम विषालु सर्पको टोकाइमा गाउँधरमा भारफुकसँगै स्थानीय औषधी पनि प्रयोग हुने हुँदा त्यसले केही सकारात्मक काम गरेको हुन सक्ने तर विषालु सर्प हुँदा प्राथमिक उपचार गरी तुरन्त अस्पताल लिनु नै सुरक्षित हुने जस्ता विषय शिक्षकले बताउन सक्दछन् ।</p> <p>प्यारालाइसिसमा कडा तरिकाले सिरु या बासको कुचोले भाङ्दा रक्त सञ्चारमा केही सकारात्मक प्रभाव पर्न सक्ने भएता पनि जटिल केसमा अकुपञ्चर, अकुप्रेसर जस्ता वैज्ञानिक पुष्टि भएका परम्परागत उपचार पद्धति या आधुनिक उपचार खोज्न उपयुक्त हुन्छ । यस्ता थुप्रै विषयहरू शिक्षकले विद्यार्थीसँग छलफल गर्न सक्दछन् ।</p>			
१५. हाम्रा सम्पदाहरू र स्थानीय पर्यटन क) ऐतिहासिक	<p>क) विद्यार्थीहरूलाई दैलेखका महत्वपूर्ण पर्यटकीय स्थलहरूका बारेमा परिचय</p>	<p>- नौमूले क्षेत्रका महत्वपूर्ण ऐतिहासिक, धार्मिक पर्यटकीय गन्तव्यहरूः पञ्चकोशी ज्वाला क्षेत्र, कीर्तिखम्ब, दामु</p>	<p>- विद्यार्थीलाई दैलेखका महत्वपूर्ण स्थलहरूको नाम भन्न लगाउने र छुटेका स्थलसहित शिक्षकले सूचीकृत गर्ने । - कहाँ के छ, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्व के हो भनी तस्विरसहित छलफल गर्ने, बुझाउने ।</p>	<p>- पर्यटकीय स्थलका तस्विरहरू । - सम्भव भएमा गुगल म्याप र प्रोजेक्टर । - नौमूलेका पर्यटकीय स्थलका तस्विरहरू,</p>	<p>- दैलेख जिल्लाका महत्वपूर्ण १० वटा पर्यटकीय क्षेत्रका बारेमा लेजुहोस् । - पर्यटकहरू हाम्रा भगवान हुन् भन्ने</p>	८

नौमूले गा.पा. को स्थानीय पाठ्यक्रम (हाम्रो नौमूले) कक्षा-७-----२७

<p>ख) प्राकृतिक, र ग) सांस्कृतिक सम्पदाहरू (दैलेखका पर्यटकीय सम्भावनाहरू)</p>	<p>दिई तिनको पर्यटकीय सम्भावनाबारे बताउन सक्नेछन् ।</p>	<p>पालको स्तम्भ, साउना कार्की साउना कक्षानीको अभिलेख, पञ्चदेवलहरू, कोत गढी, पाथ्यरनाउली, भैरवी छहरा, द्वारी झरना, कर्णाली नदी, गुँरासे, कट्टी, महाबु तीनचुले, भर्ताको मनोरम पदमार्ग, महाबु गाथ, बेलासपुर मन्दिर, विभिन्न थरका पुख्योली गाउँहरू, गुराँस पर्यापर्यटकीय क्षेत्र, रामघाट, लोहोरे र छामघाट उद्गमस्थल आदि ।</p>	<p>- ती क्षेत्रहरूलाई विद्यार्थीको सुभावमा दैलेखको नक्सामा इंगित गर्न प्र्यास गर्ने । - पर्यटकीय सम्भावना के छ ? के गर्दा बढीभन्दा बढी पर्यटक ल्याउन सकिन्छ भनी छलफल गर्ने । - पर्यटकहरू भगवान “अतिथि देवो भव” हुन् यिनको सम्मान गरै भन्ने भावनाको विकास गर्न साधारण मानिसलाई पनि राम्रो शिक्षा दिन आवश्यक, खाना खाने बास बस्ने ठाउँहरू सफा सुगर हुनु पर्ने, उचित पैसा मात्र लिने, नम्र र हाँसी खुसी व्यवहार गर्ने जस्ता विषयहरू सिकाउने र विद्यार्थीहरूले स्थानीय मानिसलाई पनि यी व्यवहारका बारेमा शिक्षित गर्नु पर्ने । - स्थानीय बजारमा पर्यटकीय सचेतना अभियानको एक नाटक मञ्चन गर्न लगाउने । - नौमूले क्षेत्र कर्णाली प्रदेशकै एक महत्वपूर्ण पर्यटकीय क्षेत्र बन्न सक्ने बारेमा छलफल गर्ने । जस्तै द्वारी झरना, लोहोरे खोलामा फिसिड, राफिटड, पर्यटन, सभा सेमिनार, घरबास पर्यटन, लज र फुड स्टे, होम स्टे</p>	<p>नक्सामा नौमूले बजार, द्वारी झरना</p>	<p>विषयमा निबन्ध लेख्नुहोस् । नौमूले गाउँपालिकाको पर्यटकीय सम्भावनाका बारेमा छलफल गर्नुहोस् । यसलाई पर्यटकीय हबका रूपमा विकास गर्न के के गर्नु पर्ला ?</p>
--	---	---	--	---	--

१५. स्थानीय खेल र मनोरञ्जन	<p>क) डण्डीबियो खेलका नियम बताउन र खेल्न सक्नेछन् ।</p> <p>ख) विद्यार्थीहरूले छानिएको देउडा खेल, भैलो, भास्मे गीत गाउन र नाचगान गर्न सक्नेछन् ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> - डण्डीबियो-डण्डी, बियो, लठ्ठी, गन्ने तरिका चार, आठ, बाह्र सोहै बिस, आउट हुने, लठ्ठी या भ्याउला थाप्ने, टिम विभाजनको तरिका आदि । - स्थानीयस्तरमा छानिएको देउडा, भैलो, भास्मे गीत र नाचगान गर्न लगाउने । 	<p>क) डण्डीबियो खेलका नियम बताइने छ । लट्ठी, बियो, लट्ठी (विपक्षी लठ्ठी या भ्याउला) आदि देखाएर परिचय दिलाइने छ ।</p> <p>- टिमहरू, डण्डी, बियो, लठ्ठी, हान्ने तरिका, चेक गर्ने र आउट हुने, अड्क गन्ने तरिका आदिबारे बताइने छ ।</p> <p>- घरबाट आ-आफ्नो लठ्ठी डण्डी (साइज तोकेर) त्याउन लगाइने छ । टिम विभाजन गरी खेल लगाइने छ ।</p> <p>ख) स्थानीय स्तरको भास्मे गीत सङ्कलन या रचना गरी भास्मे नाच्न सिकाउने । मादल बजाउन जान्ने मानिस वा विद्यार्थी बोलाई बजाउने तालबारे बताउने । विद्यार्थीलाई सिक्न उत्प्रेरित गर्ने ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> - लट्ठी, डण्डी-बियो, मादल । - सम्भव भएमा नाचका भिडियोहरू । 	<p>डण्डी खेलका नियमहरू बताउनुहोस् ।</p> <p>- यस खेलमा अड्क गन्ने तरिका के हो ? भास्मे गीत गाउनुस् र नाच्नुहोस् । (केहीले गाउने र अरुले एकलै या जोडी बनाएर पालैपालो नाच्ने ।</p> <p>- सामूहिक रूपमा देउडा खेल खेलनुहोस् ।</p> <p>- सामूहिक रूपमा भैलो कसरी खेलिन्छ ? चाल चालेर र लय हालेर देखाउनुहोस् ।</p>	१०
-------------------------------	---	--	--	---	--	----

सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया

विद्यार्थीहरूलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप गर्नका लागि विद्यार्थीको उमेर, कक्षा, रुची, विषयवस्तु, ठाउँ विशेष अनुसार फरक-फरक विधि र प्रक्रिया अपनाउनु पर्दछ । सहि विधि र प्रक्रिया अपनाउन सकिएन भने सिकाइ उपलब्धीमूलक हुन सक्दैन । स्थानीय पाठ्यक्रममा भएका विषयवस्तु सिकाइ प्रभावकारी बनाउन विद्यार्थी केन्द्रित विधिलाई जोड दिनु पर्दछ । त्यसैले स्थानीय पाठ्यक्रमको शिक्षण सिकाई क्रियाकलापका लागि प्रयोगात्मक विधि, छलफल तथा अन्तरक्रिया विधि, परियोजना कार्य, क्षेत्र भ्रमण, अवलोकन, सोधखोज, नमुना प्रदर्शन, प्रश्नोत्तर विधि, भूमिका निर्वाह, समूह कार्य जस्ता सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया अवलम्बन गर्न सकिनेछ ।

विद्यार्थी मूल्यांकन

विद्यार्थीले के-कति सिके भन्ने कुराको मूल्यांकन गर्नु पर्ने आवश्यकता हुन्छ । सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया पश्चात पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्य/सिकाइ सक्षमता हासिल भए वा भएनन भनी लेखाजोखा गर्नु तै मूल्यांकन हो । विद्यार्थी मूल्यांकन आन्तरिक र वाह्य गरी २ किसिमका छन् ।

क) आन्तरिक मूल्यांकनः गृह कार्य, कक्षा कार्य, प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, अतिरिक्त क्रियाकलाप, एकाई परिक्षा, मासिक तथा त्रैमासिक परीक्षा जस्ता मूल्यांकनका साधनहरूको प्रयोग गर्न सकिनेछ । निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनको प्रक्रियाद्वारा आन्तरिक मूल्यांकन गरिनेछ ।

आन्तरिक मूल्यांकनको प्रयोजनार्थ आन्तरिक मूल्यांकनका आधारहरू यसप्रकार रहेका छन्:

उपस्थिति र सिकाइ सहभागिता	त्रैमासिक परीक्षाबाट प्राप्त अंडक	प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्य	जम्मा
४	१०	३६	५०

ख) वाह्य मूल्यांकनः

ख) वाह्य मूल्यांकनः कक्षा ४ देखि ८ मा आन्तरिक मूल्यांकनको भारलाई ५० प्रतिशत र वाह्य मूल्यांकनमा ५० प्रतिशत भारको वार्षिक परीक्षा सञ्चालन गरिनेछ । वार्षिक परीक्षामा प्रश्न सोध्दा पाठ्यक्रममा समेटिएका सबै विषयवस्तुबाट सोधिनेछ ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनसम्बन्धी अभिलेख प्रक्रिया

मूल्यांकनका लागि निर्णयात्मकका साथसाथै निर्माणात्मक या सुधारात्मक विधिलाई ध्यान दिनु पर्दछ । यसका लागि निरन्तर मूल्यांकन विधिलाई विशेष जोड दिइने छ । निरन्तर मूल्यांकनका लागि कक्षा कार्य, गृहकार्य, परियोजना कार्य, व्यवहार परिवर्तन, विद्यार्थी हाजिरी, विद्यार्थी सिर्जनशिलता, लिखित र मौखिक प्रश्नोउत्तर, कक्षागत सहभागिता, छोटा परिक्षा, विद्यार्थी कार्यको प्रदर्शन र घटना अभिलेखलाई राखिने छ । विद्यार्थीको उपलब्धी मूल्यांकनलाई १-४स्केलमा मापन गरिने छ ।

यस मूल्यांकन प्रक्रियामा निम्नानुसार विद्यार्थीहरूका प्रगति अभिलेख राख्नु पर्नेछः

- १) उद्देश्यगत आधारमा विद्यार्थीलाई कक्षामा सिकेका कुरालाई अनुसूची १ अनुसारको फारममा तोकिएका मापदण्डका आधारमा १ देखि ४ वटा रेजा (✓) चिन्ह लगाउने ।
- २) अति उत्तम सिकेकालाई ४ वटा रेजा (VVVV) उत्तम सिकेकालाई ३ वटा रेजा (VVV) र सामान्य सिकेकालाई २ वटा रेजा (VV) र कमजोर लाई १ रेजा (✓) दिने ।
- ३) कमजोर सिकेको विद्यार्थीका लागि थप विशेष सिकाई र सामान्यका लागि सुधार आवश्यक हुन्छ । उत्तम श्रेणी उद्देश्य अनुरूप सिकाई भएको भन्ने बुझिन्छ भने अति उत्तम श्रेणी भनेको विशिष्ट सिकाई भएको उत्कृष्ट विद्यार्थी भन्ने बुझिन्छ ।

क्र.सं.	मापदण्ड	अति उत्तम	उत्तम	सामान्य	कमजोर
१.	कक्षा कार्य (कक्षा सहभागिता)	VVVV	VVV	✓✓	✓
२.	परियोजना कार्य	VVVV	VVV	✓✓	✓
३.	व्यवहार परिवर्तन	VVVV	VVV	✓✓	✓
४.	सिर्जनात्मक कार्य	VVVV	VVV	✓✓	✓
५.	हाजिरी	VVVV	VVV	✓✓	✓
६	गृह कार्य	VVVV	VVV	✓✓	✓
७	लिखित तथा मौखिक प्रश्नोउत्तर	VVVV	VVV	✓✓	✓
८	घटना अभिलेख	VVVV	VVV	✓✓	✓

३. उद्देश्यगत आधारमा रेजा दिइसकेपछि हरेक त्रैमासिकमा रेजाका आधारमा विद्यार्थीहरूलाई निम्नलिखित तिरिकाले क, ख, ग, घश्रेणीमा छुट्याउने:

८०-१०० प्रतिशतसम्म क श्रेणी

६०-७९ प्रतिशतसम्म ख श्रेणी

४०-५९ प्रतिशत ग श्रेणी

४० देखि तल घ श्रेणी

५ उद्देश्यगत रेजाहरूलाई प्रतिशत निकाल्ने तिरिका

विद्यार्थीहरूले पाएका जम्मा रेजा

$$\text{सूत्र: } \text{रेजा प्रतिशत} = \frac{\text{जम्मा पढाई भएको उद्देश्य सङ्ख्या}}{\text{जम्मा पढाई भएको उद्देश्य सङ्ख्या}} \times 100$$

उदाहरण (क) कुनै एक विषयमा प्रथम त्रैमासिकसम्म पढाई भइसकेका उद्देश्य सङ्ख्या = ६ वटा

कुनै एउटा विद्यार्थीले उक्त विषयमा प्राप्त गरेको रेजा सङ्ख्या= ६० वटा

सूत्र अनुसार हिसाव गर्दा

$$\text{रेजा प्रतिशत} = \frac{60}{6 \times 15} \times 100$$

उक्त विद्यार्थीको रेजा प्रतिशत ६६.६६ भयो ।

त्यसकारण उक्त विद्यार्थीको श्रेणी “ख” भयो ।

माथिको प्रक्रियाबाट क, ख, ग र घ श्रेणी पनि निकाल्न सकिने ।

६) उद्देश्यगत रूपमा सिकेका कुरा मूल्याङ्कन गर्दा उद्देश्य क्रमले निर्दिष्ट गरेका सिकाई उपलब्धिहरू पूरा भए नभएको हेनुपर्ने छ ।

७) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन फाराम नं. २ (अनुसूची २) मा उद्देश्यगत निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको रेजालाई बुँदा नं. ४ अनुसार क, ख, ग र घश्रेणीमा र लिखित र मौखिक उपलब्धी मापनको अड्कसाथ राख्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

८) अनुसूची १ र २ अनुसारको सिकाई अभिलेख फारम विद्यालय आफैले तयार गर्नु पर्नेछ ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन अभिलेख फाराम

(मल्याङ्कन मापदण्डको आधारमा रेजा लगाउने)

कक्षा:

विषयः

शैक्षिक शत्रः

कक्षा: ..... शिक्षक: ..... रुज़ गर्ने: .....

प्रधानाध्यापकको दस्तखतः.....

द्रष्टव्यः यस सिकाइ अभिलेखका आधारमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिका बारेमा उनीहरूका अभिभावकलाई समय समयमा जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अभिलेख फर्मको ढाँचा

विद्यार्थीको नाम .....

कक्षा: .....

रोल नं.: .....

शैक्षिक वर्ष: .....

विद्यालयको नाम र ठेगाना:.....

निरन्तर मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीको पहिचान:.....

विद्यार्थीको वैयक्तिक र पारिवारिक विवरण: .....

विद्यार्थीको घरको ठेगाना: .....

आमाको नाम: .....

पेशा: ..... सम्पर्क नं.....

बाबुको नाम: .....

पेशा: ..... सम्पर्क नं:.....

आमाबाबु बाहेक कसैले अविभावकत्व लिएको भए,

नाम: .....

पेशा: ..... सम्पर्क:.....

विद्यार्थीसँगको नाता:.....

विद्यार्थी भर्ना मिति:.....

नोट: निरन्तर विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि व्यक्तिगत अभिलेख राख्नु आवश्यक हुन्छ ।

विद्यार्थी प्रगति विवरण

शैक्षिक शत्र.....

विद्यालयको नाम: श्री.....

विद्यार्थीको नाम:.....कक्षा..... रोल नं:.....

विषय	(निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन श्रेणी क, ख, ग र घ)			आवधिक उपलब्ध स्तर (लिखित तथा मौखिक परीक्षाको आधारमा अड्क दिने । तर यो अड्क कक्षा उत्तीर्णका लागि नभएर विद्यार्थीको प्रगति अभिलेख र प्रगति प्रतिवेदनका लागि मात्र हुनेछ ।)					
	प्रथम त्रैमासिक	दोस्रो त्रैमासिक	वार्षिक परीक्षा	प्रथम त्रैमासिक		दोस्रो त्रैमासिक		वार्षिक परीक्षा	
				पूर्णाङ्क १०	प्राप्ताङ्क	पूर्णाङ्क ३०	प्राप्ताङ्क	पूर्णाङ्क ६०	प्राप्ताङ्क
नेपाली									
अङ्ग्रेजी									
गणित									
सामाजिक अध्ययन सिर्जनात्मक कला									
विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षा									
स्थानीय विषय/ मातृभाषा									
जम्मा									

कक्षा शिक्षक:..... रुजु गर्ने:.....

प्रधानाध्यापकको दस्तखत:.....

सन्दर्भ सामग्री:

जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापन, अक्सफाम, २०२३ ।

नमुना स्थानीय पाठ्यक्रम-२०७७ । सामाजिक विकास मन्त्रालय, प्रदेश नं. १ । नेपाल सरकार ।

नेपालका विद्यालय शिक्षाका लागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप-२०६३ । पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी भक्तपुर । शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, नेपाल सरकार ।

नेपालको संविधान (२०७२) ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप-२०७१ । पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी भक्तपुर । शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, नेपाल सरकार ।

विभिन्न स्थानका नमुना स्थानीय पाठ्यक्रमहरू ।

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप-२०७६ । पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी भक्तपुर । शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, नेपाल सरकार ।

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना, नौमूले गाउँपालिका, दैलेख (आ.व. २०७८/७९-२०८२/८३) ।

स्थानीय पाठ्यक्रम स्रोत र प्रशिक्षण सामग्री-२०६७ । पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी भक्तपुर । शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, नेपाल सरकार ।

स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहका सरकारी निकायहरूका लागि अभिमुखीकरण निर्देशिका-२०७७ पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी भक्तपुर । शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, नेपाल सरकार ।

अनुसूचीहरू

अनुसूचीः१

हिमालयन सिल्करोड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.द्वारा नौमूले गाउँपालिका, दैलेखका कक्षा १-८को स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणका लागि गरिएको गाउँपालिका स्तरिय अन्तरक्रिया कार्यक्रमको उपस्थितीको प्रतिलिपि र तस्विरहरू:

नौमुले गाउँपालिका, देलेखका सामुदायिक विद्यालयका लागि कक्षा (१-५ सम्म) को स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणका लागि

गाउपलिका स्तरिय अन्तरक्रिया कार्यक्रम

۳۲

तिरुप्पुरुषोऽपि विद्युत्तमस्तु विद्युत्तमः ।

卷之三

१०७८ साल चत्र १८ गते

ਤੁਹਾਡੀ

३५४

नौमुले गाउँपालिका, देलेखका सामुदायिक विद्यालयका लागि कक्षा (१-५ सम्म) को स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण'का लागि
गाउँपालिका स्तरिय अन्तर्राजिया कार्यक्रम
आयोजक: हिमालयन सिल्करोड कन्सल्टेन्ट्सी प्रा.लि., ललितपुर
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, नौमुले देलेख
सहयोग: नौमुले गाउँपालिका, देलेख
२०७८ साल चैत्र १८ गते
उपस्थिती:

नौमुले गाउँपालिका, दैलेखका सामुदायिक विद्यालयका लागि कक्षा (१-५ सम्म) को थानीय पाठ्यक्रम निर्माण'का लागि

गाउँपालका स्तोरिय अन्तर्राकिया कार्यक्रम

आयोजक: हिमालयन सिल्करोड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि., ललितपुर
सहयोग: नौमुले गाउँपालिका, दैलेख

उपरिस्थिती:

100

तस्त्रिवरहरू

अन्तर्राकिया कार्यक्रममा अवधारणा पत्र प्रस्तुत गर्दै हिमालयन सिल्करोड कन्सल्टेन्सीका कार्यकारी निर्देशक मोहन शाही

अन्तर्राकिया कार्यक्रममा सुभाव सहित आफ्नो भनाई राख्दै निवर्तमान गा.पा. अध्यक्ष भद्रे बुढा मगर

अन्तरक्रिया कार्यक्रममा आफ्नो धारणा राख्दै गा.पा. निवर्तमान उपाध्यक्ष अमृता सिंह

अन्तरक्रिया कार्यक्रममा आफ्नो भनाई राख्दै गा.पा. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत रेशम बुढा

अन्तरकिया कार्यक्रममा आफ्नो सुभाव सहित आफ्नो भनाई राष्ट्रै शिक्षा शाखा प्रमुख अनिशा थारु

अन्तरकिया कार्यक्रममा आफ्नो सुभाव सहित आफ्नो भनाई राष्ट्रै शिक्षा शाखा प्रा.स. देवेन्द्र कठायत

अन्तर्रकिया कार्यक्रममा सहभागी विद्यालयका प्र.अ., शिक्षक प्रतिनिधि, जनप्रतिनिधिहरू र सरोकारवालाहरू

अन्तर्रकिया कार्यक्रममा सहभागी विद्यालयका प्र.अ., शिक्षक प्रतिनिधि, जनप्रतिनिधिहरू र सरोकारवालाहरू

अनुसूची:२

हिमालयन सिल्करोड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.द्वारा नौमूले गाउँपालिका, दैलेखका
कक्षा १-८को स्थानीय पाठ्यक्रमको अन्तिम मस्योदामाथि
सुखाव सङ्कलन कार्यक्रमको उपस्थितीको प्रतिलिपि, माइन्युटको प्रतिलिपि र तस्विरहरू:

नैमुले गाउंपालिका, देखेबका आवारभूत तह कक्षा १०- समा) का विद्यार्थका लागि स्थनीय पाठ्यक्रमको अन्तिम मस्यौदामाथि आयोजक: हिमालयन सिल्कोड कन्सल्टेन्सी प्रा. लि., ललितपुर सहितकरण: NCCSP (दोस्रो चरण) सहयोग: नैमुले गाउंपालिका, देखेबका आयोजको कार्यालय, नैमुले देखेबका गाउंपालिकाको कार्यालय, नैमुले देखेब

नैमित्त गाउंपालिका, देलखका आधारभूत तह कक्षा (१-५ सम्म) का विद्यालयका लागि स्थानीय पाठ्यक्रमको अन्तिम स्थानदामाधि

आयोजक: हिमालयन सिल्करोड कन्सल्टेंसी प्रा.लि., ललितपुर
संभाव सङ्कलक कार्यक्रम
सहजिकरण: NCCSP (दोस्रो चरण)
साहयोग: नौमुले गाउँपालिका, दैलेख

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, नौमुले दैलेख

૧૦૮૦ સાલ જાચુ ૩૨ ભત્ત

उपस्थिति

卷之三

माइन्युटको प्रतिलिपिहरू

आज मिति २०८० साल जेठ ३२ गतडा दिन नौमूल डा.पा.का.
सहयोग, NCCP (दोस्रो वर्ष) को सहभिवृजमा हिमालयम सिल्हारो
क्रन्तिले नौमूल डा.पा.ल. लिलित्पुरले तथा पालेंगा नौमूल डा.पा.का.
ओद्योरभ्रत लहु (बडा १-२ समा) को स्थानीय पठाउँमध्ये ज्ञानिम सहस्रांशी
सुअधिक स्कैलन कार्यक्रम शांखालिका सदृश नौमूल डा.पा.का.
नमहर्ता होटल, नौमूल बजामा तरफैल बाटिएको उपायितीमा तापन
गरेको दृष्टि

उपायिती:

क्र.सं.	नाम.	जिम्मेदारी	दरारा
(१)	द्विविभास सुविधा	उद्यवत, नौमूल डा.पा.	
(२)	रेशमवहारु चुल	प्रमुख छात्रानुप्राधिकृत, नौमूल डा.पा.	२५५०
(३)	पदमवहारु चुल	विषय विद्या (लघावीप लाइसेन्स)	१५००
(४)	देवेन्द्र वेहारु बाटापाल	प्राप्ति	१५००
(५)	शेर व्यवहारु बापा	प्र.वि.	३५
(६)	निशा खलाल	१०३५ (३००१२ जीताङ्को)	१०००
(७)	एलगाया विक्रमग्नी	प्र०४	२५०
(८)	जीपवहारु शाही	प्र० अ० यारबती प्र.वि. जीताङ्को	१५००
(९)	शास्त्रिय रोका मार	भाषा विक्रम रेख्यार्थी आ.वि. मानाहेन	
(१०)	दानावहारु चुला घण्टा	प्र० अ० शेर्पा नौमूल डा.पा.का, १	१५००
(११)	उपेत्र प्रसाद रवाशल	प्र० नौमूल जाति आँदारी नौमूले १ दोली	
(१२)	इन्फ्रा व्यवहारु रस्तालाई शिलालीमुख्यमा.वि. नौमूले		३००
(१३)	लाल वहारु बुलाना	जेता लेखने गाहावि साल्लो नौमूले	१५००
(१४)	कल बहानुरुप गगर	भी महेन्द्र खाग्निवेदी हिम्मेप नौमूले-४ बालिकाहारु	१५००
(१५)	प्राप्ति रहडाका	जेता आरोहणी मा.वि. चैरिटा नौमूले	१५००
(१६)	अर्जुन प्रसादकारी	भी प्र० नौमूल भाषा विद्यालय आलेगांड प्रैस्टल-२ नौमूले	१५००
(१७)	जीगाराम सापडोंडा	भी नौमूल भाषा विद्यालय ताप्लाले नौमूले	१५००
(१८)	रोप वहारु धारू	प्र.वि. रोप वहारु नौमूले	१५००
(१९)	शिवलाल जीसी	प्र०५०५० शी तुलाली नौमूले-२ नौमूले	१५००
(२०)	शी वहारु रावत	प्र.वि. रावत नौमूले आ.वि. नौमूली चालाय	१५००
(२१)	अर्जुन रोका मगर	भी वीरेन्द्र आ.वि. निरगा नौमूले-२ नौमूले	१५००
(२२)	मात वहारु	भी विद्याली नौमूले नौमूले	१५००

मानाहेन

23. उत्तराखण्ड की सरकारी विभागों की विवरण

28 पदम वहानुषेष्ट यू.आ. श्री ब्रिटेन, ए.ए.डि.एसीर - अधिकारी

22 वाराणसी चौकी ओवा एवं राजपथ अवलोकन की विवरण

26. लाल बहादुर चन्द - वर्षी नं. ६ की अवधारणा

26. गोपन वा - विद्युत - गोपनीय विद्युत विभाग, इंदौर

25 चौ.पी. (सी.टी.) वा. एवं विद्युत विभाग, इंदौर

28 मानव उन्नति आयोग विभाग, HSRCL

नियम नं. १. बोर्डले ग्राहकालिक फैलोवर्स की आवारा (जो न तहको (को) एवं लम्हा) को स्थानीय पाठ्यक्रमका अन्तिम प्रयोगादार विभाग

विलकरोड वस्तुलेखन विभाग विभाग विभाग पदम वहानुषेष्ट

ले प्रत्यक्षिकरण वार्ता का सम्बन्धित विभाग विभाग विभाग विभाग

विभाग विभाग विभाग विभाग विभाग विभाग विभाग विभाग

स्थानीय पाठ्यक्रमलाई इन ले दिए नियम गरिए।

Quinton

तस्त्रिवरहरू

सुभाव सङ्कलन कार्यक्रममा आफ्नो सुभाव सहित आफ्नो मन्तव्य राख्दै गा.पा. अध्यक्ष छविराम सुवेदी

सुभाव सङ्कलन कार्यक्रममा स्थानीय पाठ्यक्रमको अन्तिम मस्योंदा प्रस्तुतिकरण गर्दै विषय विज्ञ पदमबहादुर बुढा

सुभाव सङ्कलन कार्यक्रममा सुभावसहित आफ्नो भनाई राख्दै गा.पा. प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत रेशम बुढा

सुभाव सङ्कलन कार्यक्रममा स्वागत मन्तव्य दिवै शिक्षा शाखा प्रा.स. देवेन्द्र कठायत

स्थानीय पाठ्यक्रमको अन्तिम मस्यौदामाथि समुहगत छलफल गर्दै शिक्षकहरू र सरोकारवालाहरू

स्थानीय पाठ्यक्रमका विषयमा विशेष छलफल पछि गा.पा. अध्यक्षसँग विषय विज्ञ पदमबहादुर बुढा र हिमालयन सिल्करोड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.का कार्यकारी निदेशक मोहन शाही

अनुसूचीः३

**हिमालयन सिल्करोड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.द्वारा नौमूले गाउँपालिका, दैलेखको
(कक्षा १-८) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणका लागि
तथ्याङ्क सङ्कलनमा सङ्कलन उत्तरदाताहरूको विवरणः**

क्र.सं.	नाम थर	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
१	राम प्रसाद देवकोटा	नौमूले गाउँपालिका-१ तोली	९८४८९००३४६
२	भोजविर थापा	नौमूले गाउँपालिका-१ तोली	९८४८३३९५५०
३	मनिसरा सुनार	नौमूले गाउँपालिका-१ तोली	९८१५५६९०४९
४	टिका सलामी मगर	नौमूले गाउँपालिका-२ बालुवाटार, रापट	९८६९५२३६९६
५	विमला सलामी	नौमूले गाउँपालिका-२ बालुवाटार, आलेगाउँ	९८६८६५२१२८
६	टेक बहादुर घर्ति मगर	नौमूले गाउँपालिका-२ बालुवाटार, निरगा	९८६६७६०१२५
७	प्रेम रोकाय	नौमूले गाउँपालिका-२ बालुवाटार, नौफेरी	९७४२२४३९४४
८	कर बहादुर खत्री आचार्य	नौमूले गाउँपालिका-३ द्वारी	९८४९७५७५८२
९	मन बहादुर रोकाय	नौमूले गाउँपालिका-३ द्वारी, सानोगोगनपानी	९८६८९४९०५७
१०	चन्द्र सलामी मगर	नौमूले गाउँपालिका-३ द्वारी, स्याउली बजार	९७४८३१८९५५
११	करण बहादुर तारामी	नौमूले गाउँपालिका-३ द्वारी, जैसीडाँडा	९८४८९२३००५
१२	रत्नबहादुर सुतापराई मगर	नौमूले गाउँपालिका-३ द्वारी, भुरुंगे	९८६४८८७००७२
१३	बलिनाथ योगी	नौमूले गाउँपालिका-४ कालिका, ठुलो दरबारे	९८६६७६०३८९
१४	लाल बहादुर रेगामी मगर	नौमूले गाउँपालिका-४ धार गाउँ	९८१५५९७४८४
१५	अम्मर बहादुर रेगामी मगर	नौमूले गाउँपालिका-४ बलामी गाउँ	९८१४५०९९०७
१६	बसन्त जैसी	नौमूले पदम खोला सानो जलविद्युत आयोजना	९८१६१०८९२३
१७	तेजबहादुर चन्द	राजनीतिक तथा सामाजिक कार्यकर्ता	९८५८०६९९६४
१८	अमृता राम्जाली मगर	वडा सचिव, वडा नं. ५	९८६८९१०२९८
१९	शशिराम वि.क.	राजनीतिक तथा सामाजिक कार्यकर्ता	९८४८१३८६७७